

सर्वाधिकार सुरक्षित

समयसारभाष्यपीठिका

(४६)

रचयिता-

अध्यात्मयोगी न्यायतीर्थ पूज्य श्री मनोहर जी वर्णा

‘श्रीमत्सहजानन्द’ महाराज

श्री सहजानन्द शास्त्रमाला

२०१, पुलिस स्ट्रीट, सदर मेरठ ।

एक ध्याना प्रति रुपया कमीशन एच १५ प्रति

खरीदने पर एक प्रति निना मूल्य

१०८० प्रथमावृत्ति

बीर नि० स० २४८२

१६५६

पाच आने

श्रीमद्गणेशाष्टकम्

अस्ति स्थितिसमस्तवर्णितिलक श्रीघुन्तलेष्वप्रणो ।
 भीमत्पादबनिनादिप्रधानमधुर काश्यपपुण्याराय ॥
 सरयातीतनिवेशानिष्ट विमदोसम्मेत्तैलधित ॥
 जीवातिदुममातीर्त्ततिरमल भीमद्गणेशरिचरम् ॥१॥
 स्याद्वादाभूतवाधिवर्जनविधु काश्यपवत्नाकर ।
 पुण्यश्लोकमहर्षिवाङ्मयमुधापानेन कृत्ति गतः ॥
 आम्नातिरहस्यावत्सु धधका प्राप्न प्रतिष्ठा पगम् ।
 जीवाभिर्मज्जोत्तिरात्मनिरत्त मामद्गणेशरिचरम् ॥२॥
 ह्यमानमरालिहाराभममारलेखभूताद्भुतः—
 नन्दः प्रीति मानसेऽतिविशद यस्यानिरा सर्जरा ॥
 प्रशापारमितः समस्तगुणिभिः सम्मानो भक्तित ॥
 ज्ञानप्यातव्यप्रभाषमहितो वीशद् गणेशरिचरम् ॥३॥
 निजमहिमरतो य सज्जमत्वापुङ्गवो ।
 मनसि वधमि वाये पुण्यपीयूषपूरा ॥
 दुरिततिमिरमूलाग्नेदकारा मन्त्रगा ।
 न भयति युधनेष्ठो घण्टिषट्को गणेश ॥४॥
 बिलमति हृदि सूरि कुन्दुन्दोऽपि यस्य ।
 ह्यनूतराशिमहोत्सवदर्शा यः विस्त ॥
 रामश्ममणिमाज्ञा यस्य कण्ठे विमानि ।
 चिरतरमनि जीवाद्भूतगुहाः स वर्णो ॥५॥

चिन्तामणिमणिगणेशिन्त तत्त्वविमु । मत्वेतु वीथ इय विष्णुरिवामरेषु ॥
 गृहेषु कल्पविटपीय गरी प्रेषु । भीमानयो विनयने मनन गणेश ॥६॥
 विरागकोर्तिर्गृह्यतमूर्तिः । सत्यप्रतिष्ठो प्रतिभातरिष्ठ ॥
 भद्रामतिर्दिव्यययः प्रमादी, वीयात्तिर घण्टिषट्को गणेश ॥७॥
 गवधि निप्रगुणेश्वरः मुधायाः प्रवाह—
 मनुष्यमहामूर्तिमात्रगुणैकमगोः ॥
 प्रद्योतगजिगताते अस्तमोद्वाधकारः ।
 चिरतरगुणेश्वरै मोऽसु वर्णो गणेश ॥८॥ (ठाकुरदास शास्त्रो)

“समयसारभाष्यम्”

परमपूज्यश्रीमत्कृदवुन्दार्यप्रणीतसमयसारस्य
अध्यात्मयोगि-श्रीमत्सहजानन्दनिरचितम्

समयसारभाष्यम्

स्वस्ति समयसाराय सहजानन्दसिद्धये ।

भाष्यं समयसारस्य भूयाच्चिदनुभूतये ॥

स्वस्तिशब्दस्य नमः श्रेयः स्वच्छन्द्याणां धनेकार्थं
त्वात् सहजानन्दसिद्धये चिद्रूपं सस्मर्य अस्तिगन्धेना
हृत्सिद्धाचार्योपाध्यायसाधुशास्त्ररत्नत्रयधर्मात् नत्वा चिद्रूपं
सस्मर्य सहजानन्दसिद्धये श्रीमत्कृदवुदर्यप्रणीतसमय
साराय ॥ श्रेयः ॥ कृत्वा सहजानन्दसिद्धये शुद्धापयोगनक्षित
शुभोपयोगैरित्योगनिष्ठं समयसारस्य भाष्यमिदं स्वस्व
चिदनुभूतये भूमात् ।

तथाहि—

श्रीमहत्परमदेव समयसारः—स मम्यक् स्याद्वादव्यक्ति-
मूलत्वात् वस्तु अथवा निश्चिन्वतां मातिशयमिव्यादृष्टि
सम्यदृष्टिश्चावकविरतकरणत्रयवतिसूक्ष्ममाप्परायोपशान्त -
धीशकपायाना निर्मलचित्तानां पूज्यत्वेन आप्तत्वेन सार-
त्वात्, सरति गच्छति सर्वोत्कृष्टत्वमिति निरुक्तेः । ॥

श्रीमन्मिद्धपरमात्मा समयसारः—समं निविद्धं
 स्वसवेदनलक्षणसमाधिपलजातं साम्यं यातां प्राप्नुवन्
 समयानां साधूनां ध्येयत्वेन तथैव स्वमाध्यत्वावच्छिन्नतया
 प्रयततां प्रतिच्छेदस्थानीयत्वेन ज्ञानानन्दरत्नानां पां काष्ठी
 प्राप्तत्वेन निःशेषतया च कर्मनोर्कर्मरूपबद्धमलापोत्वेन
 सादृशात् ।

श्रीमदाचार्यरमेष्ठी समयसारः—स सम्यक् ममिति
 गुप्तिगर्भं अयता निश्चयव्यवहारपथप्रस्थापित्वात्मचरण
 चरणाभ्यां स्वस्मिन्नेव गच्छता समयानां साधूनां दीक्षाशिखा-
 प्रायश्चित्ताद्यात्मशोधननिमित्तप्रक्रियोपकारित्वेनाचारव्यव-
 हारापरिश्रान्तिविधाधारप्रकारायापायदिशुत्पीडसुखावहत्वेन सार-
 त्वत् ।

श्रीमदुपाध्यायपरमेष्ठी समयसार -स सम्यक् प्रकारेण
 परस्परमबाधमानतया बाधातन्म्यरूपेणार्पति निरिचन्नेन्ति
 वस्तुतत्त्व मय्या येन भावेन शब्देन वेति निरुक्तेः समयः
 सिद्धान्तः, स चासी स्रियते प्राप्यते निमित्तभावेनाभगम्यते
 येन विशुद्धात्मना स आचार्येणापि प्रमाणित सकलसाधु-
 जनशृङ्खलेष्वस्मिन्गौरवदूरस्थः समस्तसिद्धान्तसारवेदी
 स्याद्वादप्ररूपकः स्वशुद्धलक्षणाच्युतः कृपालुरुपाध्यायः ।

श्रीमत्साधुपरमेष्ठी समयसार -मयेषु गमनेष्वाचरणीषु
 सारः रत्नत्रयम् स्वाधीनशाश्वतसत्यसुखमूलत्वात्तेन सह वर्त-
 त समयसार

इयस्वसत्तावस्थचिदचिद्रूपत्वेन निर्मलोपयोग, स्वात्मोन्मु-
खतया रागद्वेषप्रणिधानविरहितः सधुरिति यावत् ।

श्रीमत्केरलप्रणीतपरमाण्वोऽपि समयसारः—स सम्यक्
सम्यग्धर्माभ्येयशक्यानुष्ठानेष्टप्रयोजनमाश्रित्य स्वस्वामि-
मतं तच्च श्रयते ज्ञायते यैर्यै, भावैर्वाक्यैर्वा ते समयाः
स्वरूपमेदामेदकार्यकारणविपर्ययसरदितस्याद्वादात्मकाः सिद्धा-
न्तास्तेषु सर्वतोमुखदृष्टित्वेनादृष्टेष्टा विरोधत्वेनानुन्नद्धपत्वेन
याथात्म्योपदशकत्वेन सचदितस्वरूपत्वेन सर्वोत्कृष्ट-
त्वात्साः ।

श्रीमद्रात्मन्यलक्षणेऽपि समयसारः—स सम्यक्त्व
दुरमिनिवेशनिवृत्तत्वेन समोचीनरूपत्वात् अयं ज्ञान
ज्ञानपरिणत्यैव भावस्वरूपस्य तमना गमनात्, सरणां
बाह्योऽशुभयोगोपयोगता निवृत्त्य शुभे सरणा चलन अथवा
समस्तबाह्ययोगोपयोगतो निवृत्त्य स्वात्मन्यव सरणा विहरणा
चारित्र्यं तेषां समुदायात्मको भावः समयसारः ।

सुमुक्षुब्धन्द्येयश्चिद्रूपोऽपि समयसार —स सम्यक्
प्रकारेण त्रिकाल स्वगुणपयायान् अयति गच्छन्ति प्राप्नु-
वन्ति ते समया सकलपदार्था इति यावत् तेषु सारः आत्मा
तत्रापि सारश्चिद्रूप, स्वयमुच्चैश्चक्रवकायमाननिर्मलनिज
महः समयसारः ।

सहानन्दसिद्धि समयसारः—समयेषु कालवर्णेषु

सर्वोत्कृष्टवर्णितिरवात् सारः समयसारः ।

प्रकृतग्रन्थोऽपि समयसारः-प्रथमवर्णनचरणद्रव्यानु-
योगरूपेषु समयेषु सिद्धान्तेषु मोक्षोपायमूलभूतभेदविज्ञान
प्रतिपादकत्वेन सर्वशास्त्रफलोपायप्रदर्शकत्वेन सारः समय
साराह्वं समयसारः । उक्तं च पूज्यपादैः-जीवोऽन्यः पुद्ग-
लश्चान्य इत्यसौ तत्त्वसंग्रहः । अदन्यदुच्यते किञ्चित्सो-
ऽस्तु तस्यैव विस्तरः । अथवा समः सदृश अयो बोधः
समयः स एव सारः समयसारः द्रव्यदृष्ट्या लक्षणीभूत
स्तस्य प्रतिपादकत्वादेव ग्रन्थोऽपि समयसारः ।

अथवा सगतेः सर्वज्ञानेऽनुगतं अयः प्रतिभासः
समयः स एव सारो द्रव्यदृष्ट्या लक्षणीभूतस्तस्य प्र-
तिपादकत्वादेव ग्रन्थोऽपि समयसारः ।

अथवा मन्मथे प्रमाणान्तराविसरादित्वेन ईगते
परिच्छिद्यते इति समयः स एव सारो विसरादितत्त्वस्य सत्य-
श्रद्धानिर्बन्धनत्वामात्रात् नव्य प्रतिपादकत्वात् प्रकृतग्रन्थोऽपि
समयसारः ।

तदेव समयसाराय अस्ति कृत्वा नमस्कार विधाय,
सु अस्तीति प्रमोद भावना विधाय शुद्धिमधिगन्तुकामः
स्वर्गमाश्रय—

वदिक्षु सच्चमिद्धे ध्रुमचलमणोरम गह पत्ते ।
वोच्छ्रामि समयपाहुडमिणमो सुयकगलोभेणिय ॥१॥

‘ एष किल सहजज्ञानानन्दस्वभावोऽप्यगिष्टपूर्वकृतपरात्मदृष्टि-
जनिजास्त्वेयं सत्कारोऽप्यप्युतपरमपारिणामिकध्रुवस्वरूपचैतन्य
चेतनोऽहमात्मा स्वद्रव्यक्षेत्रकालमात्रमहन्निष्कलितया
पर्यायेनादिमत्तां विद्याणामपि दृष्टोत्कीर्णप्रतिबिम्ब-
वदशेषानरूपपरमावामावेन सह प्रकटितत्वात्स्वभावापरिणत-
त्वाच्च । ध्रुवामनैतन्या गतिं प्राप्तान् स्वभावोन्मादपशुद्धो
पयोगीकृतस्वरूपनिश्चलत्वेनाचलत्वावच्छिन्ना गतिं प्राप्तान्
शुद्धज्ञानानदात्मकत्वेन । सर्वद्रव्यपरिणामेभ्योऽस्वभावभूत-
भावान्तरेभ्यो मिलवणत्वादनुपमा गतिं प्राप्तान् मर्ममिद्धान्
भाषद्रव्यपरिणतिभ्यां नमस्कृत्य द्रव्यपरिणतिविधानेन
परात्मसु तान्सस्थाप्य परमेश्वरं पारमैश्वर्यसाक्षत्कारिश्रुत
केवलिमणितं वक्ष्यमाणस्य नुभयत्वात्प्रत्यक्षोभूतमिदं
समपन्नामृत भावनांवा सह द्रव्यवाचा वि उक्तुं संपत्तं ।

‘ या हि यदर्थी स तद्वन्तं स्मरतीति नैराश्यापरपर्याय-
नितपद विसिधित्सुरार्थो मया कादम्भविसिधिमिति पर्यनु-
योगे समुत्तरसारूपान्नैराश्यामृतमयान् सर्वसिद्धान्
स्वस्मिन्तवाराध्यराधकमात्ररूपमत्र न नमस्कारेण उच्यतात्मक
द्रव्यनमस्कारेण च प्रथमत एव वन्दते ।

‘ स्वास्वप्नप्रयोगविधिनिदम्भविधिविषद्रुममूल स्वैतम
मैवाधनरूप शुद्धोपयोगमय लोकोत्तरकार्यमहोत्सव निद
धातुकामो निव्युच्छेदनिजकार्यवगिसमाप्तिये स्रजतीयन्

शुद्धतत्त्वप्रतिष्ठितान् महतो महनीयान् विशिष्टावान्तरस-
तोपयोगज्ञचैतन्यव्युत्पत्तिरुचित्वात् वृत्त्यकार्यसरमे कार्या-
भयाधिक्यप्रतिष्ठाप्रवृत्तेरच न तु द्वित्रिकान् अपि तु सर्वानेव
विद्वान् निमग्नयति स्वात्मनि च मादरं निदधाति ।

सर्वसिद्धप्रयोगेन किल सिद्धमेतन्न खलु कश्चिदेकोऽ-
सिद्धोऽनिष्कन्तोऽनादिशुद्धः सृष्टिकारणभूतोऽपरः परमेश्वरः
समस्ति परमात्मपदे तिष्ठतां सर्वात्मनां स्वस्वगुणपरिणतानां
कदापि यमनियमसमाध्यादिवहिरगतिधिना तत्रतः स्वतन्त्रे
चैतन्यलक्षणे चेतनेन सिद्धत्वादिरवेगामर्षाणां च स्वस्व-
द्रूपक्षेत्रज्ञात्मावपरिणततत्त्वप्रसाधकविज्ञानसंसिद्धत्वाच्च ।

वांक्षु बोद्धव्यमीत्यपूर्णपूर्णक्रियाद्वयप्रदर्शनमात्राय-
स्य स्वयमप्रभुत्वश्रद्धां भोत्वप्रभुत्वभ्रष्टाञ्जारयाति कुत ?
प्रभुत्वनिष्ठप्राप्यमाणनमाकञ्चान्वधानुपपत्तेः । यतो हि
स्वसिद्धत्वस्वीकृतिरिना सिद्धत्वसन्त्यसदेगोऽप्यशक्यः पर-
स्मिन् सिद्धत्वस्वीकृतिरिति । स्वप्रयोजकतासाधकशक्त्यग्राणा
प्लुतुः श्रेयस्यप्रवृत्तेः । वस्तुतश्चापि सिद्धानां स्वात्मनि स्थापना
रिना निवृत्तिसिद्धत्वस्वमावस्थाकृतिरिति विना सिद्धमात्रनम-
स्कृतिन मुज्यतेऽतः स्वात्ममार्त्यगारवानुभूत्याऽप्यो नमस्करोति ।
नमस्कृताऽप्यं सः ज्ञानन्दचैतन्यमहोपयोगप्रभाव एव वर्तते ।
द्वित्रिधा द्विदना भावदना द्रव्यवदना चेत् तत्र हि भाव-
वदना शुद्धज्ञानानन्दधनस्वमावोऽहमिति मुह्यति प्रतीत्या राग

द्वपट्टचीन् विस्मृत्य निरागं स्वलक्षणे स्थिरीभवनम् द्रव्य-
वदना च निर्दोषसर्वज्ञपरमदेवाधिदेवसत्स्वरूपलक्षणविधिना
समयमारोवस्थानाम्महनीयाना बहुमन्मानवृत्तिः ।

जीवो हि स्वजीवहितस्पृह पूर्णः तस्पृहश्च भवति
परन्तु कश्चिद्वागादिविभाज्यन् इति मन्येत स खलु सर्वं पूर्णं
राग वाञ्छति, यश्च किल ज्ञानी स निर्दोषज्ञाय नमान इति-
श्रद्धधाति ततः स यदि वाञ्छति चेत्पूर्णशुद्धदशामेराङ्गी-
करोति । एतदेव कारणी पदत्र पूर्णसिद्धशुद्धदशासमयेता-
सिद्धाः श्रीमत्कुदकुदोपेण स्वस्मिन् स्थापिता न तु पुण्य-
पापादिविकारभावा अपूर्णशुद्धावस्थावच्छिन्ना वा दशा ।

पतो हि ते सिद्धाः सिद्धत्वेन साध्यानां स्वात्मना प्रति-
च्छन्दस्थानीयास्ततस्तेषा वदना भक्तिः मन्मानवृत्तिः स्थापना
मन्यात्मनां सुखचिकरा प्राकृतैः । प्रतिच्छन्दो हि आदर्शः,
तदाहरण प्रतिध्वनिर्वा । सिद्धः प्रभुरित्यंभूतो हि विलक्षण
स्वतन्त्र आदर्शः समस्ति यथादृष्टा कस्मिंश्चित्तर्याय
लुठत्यपि न त परयति परं परं शुद्ध त्रैकालिकावच्छिन्न-
चैतन्यानु रूपं स्व पश्यति । अपरं च यथा केनाऽपि निज
मास्यं न दृष्ट तयाणि दर्पणस्थस्वमुखाकारप्रतिबिम्बं दृष्ट्वा
स्वमुख प्रत्येत्येष तथा सिद्धस्वरूपपरलक्ष्यमुखेन ज्ञानी स्वं
प्रत्येति एकत्वविभक्तस्वरूपम् । यच्चत्र वर्तते तन्मपि मे
।, यच्चत्र न वर्तते न तन्मपि न मे वेति ।

उदाहरणं च-रस्यचिन्मृगोस्तर्के समुद्दिष्टे यद्वैद्य
यस्या म पय दितरूपा माध्या च, नन्यसिद्ध उदाहरण
दृष्टान्तप्रदर्शनरूपेः भवति यदित्यभूतायस्या पा दितरूपा
साध्या च ।

प्रतिष्ठा-यथा-रहितममिलिप्तु कश्चित्प्रत्या
सन्ननिष्ठो भव्यात्मा सिद्धास्तीति-ह मायैव जानानद
रूपः पूर्णोऽसि तदा तयोऽपि प्रतिष्ठातिरिचान्निर्भरति
यस्यमपि जानानेदस्य रूपः पूर्णोऽसि, निरीव निरीव ।

अथैव वदितुं सव्यसिद्धे इति व्याख्याय सिद्धगते-
धु यत्नमचनत्नमनुमत्त्वं तद्विपरीतत्वं च तिर्यङ्मनस्क
मनुष्यदेवगतीनां लक्ष्यते । धर्मायैकामरूपत्रिधर्मेभ्य उचीर्य
त्वादपन्नीस्यतिनाम्नी । रसरूपनरकतिर्यङ्मनुष्यदेव-
गतिभ्यश्चतुर्भ्य अमृततात्पञ्चमगतिनाम्नी । चन्ममरणा
तीतत्वान्निर्गोणदशाह्वाः सकलद्रव्यभावकर्मनाकर्मभ्यो मुक्त-
त्वा मुक्त्यनस्थारूपा । रसोत्तमोपलब्धिलक्षणा सिद्धगतिहि
धु योऽसिद्धत्वायनिमित्तोभूतसम्भनकर्मकनङ्कानां नि शेष-
तया क्षयात् । न हि तेषां चयेऽपि कदाचित्पुनस्तेषां सन्नाः
संभाव्य । कर्मवधनिमितीभूतरागद्वेषमोहमात्रानामत्यन्ता
भावात् । तिर्यगादिगतयस्तु पूर्ववद्वेदितकर्मोपाधिमान्निष्य
मवा निमित्तमया स्वभावाविलक्षणत्वान्नानाविभायकतया-
दधुवा ।

तथा चेपमचत्ना—आत्मनोऽपदत्वाच्चज्ञानां द्रव्यान्तर-
भावानां नैरन्तर्यपरिवृत्तीनामत्यन्तरशान्तेः स्वस्वरूपनिरचल-
त्वात् । तिर्यगादयस्तु तद्विरुद्धत्वाच्चज्ञाः । अनुसमा च
सावत्तदतिरिक्तसकलोपमेयानामर्थानां तदशमादरयमपि
घर्तुमशक्तत्वात् । तिर्यगादयस्तत्र अनादिकर्मतन्त्रत्वेन
सुखमत्वाद्बुद्धत्वाद्भुक्त्याद्योपमावच्छिन्नाः । तदेव ध्रुवाम-
चलामनुपमा गतिं प्राप्तान् सर्वमिद्वान् वदित्वा इदं दकु दा
र्यदेव प्रमापते यदहमहो इदं भुतकेवलिमणित समय
प्राभृत वक्ष्यामि अहो मय्या १ मय्यानामेष भाषणतात्पर्य-
सारूप्याधिकारित्वात् । अथवा यद्य कदाचिदपि रूप्या
भुत घृतं ॥ तद्वभाषणप्रपरनवेलायातन्वमधिगन्तुकामानामा-
श्चयकारकत्वात् ग्रन्थकृते प्रदर्पत्व चाहो शब्दो नुमापते ।

इदं वक्ष्यमाणसकलाभ्यात्मसाराणां ज्ञानगतत्वात्प्रत्य-
क्षोभृतं भुतकेवलिमणित भुते शार्दत्यरमागमे सकलस-
मिद्धि केवलमिर्मणितसर्गं द्वादशागमगवाक्ष च
भुत जानद्धि भुतकेवलमिर्वा मणित वाऽनादि-
पारम्पर्यप्रकाशित समयप्राभृतं वक्ष्यामि ।

समयप्राभृत—समः सदृश अय बोधः समय अथवा
सगत सर्वज्ञानेष्वनुगतः अय प्रतिभासः समयः अथवा

प्रवहमानाम्, अचलां न चलतीत्यचला ता स्वभावविकासा-
च्युता, अनुपमा—उप समीपे मात्यनयेत्युपमा न विद्यते उपमा
यस्याः सानुपमा ता सासारिकसर्वपदेभ्योऽत्यातविलक्षणा
सर्वोत्कृष्टाम् ।

ग३—गतिं यतो हि पूर्वदशाभ्यो विलक्षणाग्रस्था तत्र
गतिरेव क्तिन् सा ससारविरहितैः ।

पक्षे —शक्तिरूपेण सिद्धस्य व्यक्तिकाले प्राप्तशब्द-
स्य सार्थकत्वात् प्राप्तानिति साधु । शेषशब्दानां सार्थक्यं
वाचनाया दृष्टव्यम् ।

सर्वतात्पर्यम् हि—अह (हृदकं देवः) ध्रुवामचला
मनुष्या गतिं प्राप्तान् सर्वसिद्धान् वदित्वा इदं श्रुतकेव-
लिमणितं श्रुतपरम्परागतं नतु केवलं स्वातुद्विषकन्पितं
अत एव च प्रमाणीभूतं समयप्राभृतं शास्त्रं स्वस्य परेषां
च ससारं मतविच्छेदायान्तर्गच्छोर्भिर्वर्त्तमानम् ।

अथ कीदृशं नाम समय इति पृष्ठं इत्यर्थो यतोहि
पराश्रितं सुखमाप्तं भयक्लेशं वीर्यं मन्यमाना षोडश
कीदृग्गुणो मे च किं स्वाधीनं सुखं किं हितमित्याकाक्षिण
एव प्रतिबोध्याम्ततो जिज्ञासून् परिभाषते ।

अथोदात्तचिदानां प्रवृत्तेः सार्वत्वान्मोहिनो निवास्य
स्युजिज्ञासयश्च ज्ञानिनः स्युर्ज्ञानिनो वा स्वनिश्चलाः स्युरिति

सर्वानेय प्रत्याह—

जीरो चरित्तदमण्णणाद्धिउ तं हि मममय जाण ।

पुग्गलकम्मदसद्धिय च त जाण परममय ॥२॥

अस्मीतिप्रत्ययविषयत्वादसत्यर्थत्रियाऽभावात्सत्त्वमा-
पद्यमान सकलवस्तुः कल्पनाविषयाणां तत्त्वप्रतिनिधमा-
योगत्वेन स्वेष्टोपात्तानपरापोहनमपन्नत्वाच्छक्तीनां वमते ।।
घात्स्यान्वयभावात्त्वादस्तुत्व प्रपञ्चोऽत्ययोत्पादधौव्यल-
क्षणोद्भावात्तुस्पृष्टद्रव्यत्वावच्छिन्न सकलगुणानां स्वस्वरूप-
व्यवस्थितत्वेनासंहरतानुपपत्तेः । गुरुलघुत्वयोगी सतो
वस्तुनो द्रव्यस्य गुणपुञ्जस्य प्रदेशानाधारतयाऽनवस्थिते
प्रदेशवत्प्रविशिष्ट प्रमेयत्वाभावे दृश्यमानमलव्यवहारक्रि-
योच्छेदप्रसक्ते प्रमाणोचत्वाच्च प्रमेय पुद्गलधर्माधर्माका-
शकालाभाधारणचिद्रूपतास्वभावात्सच्चिदानन्दमयोऽयं
जीवनामा । इदं चाग्निशेषः स सर्वेष्वप्येव सगतात्समय
इत्यभिधीयते न किल शुद्धानश्चयनयेन शुद्धकोटरीण-
श्च यद्भावात् । अनश्चयनाद्येन तथा चाशुद्धनिश्चयनयेन
क्षायोपगमिरज्ञानदर्शनरूपभावात्प्रायेण तथैव सद्गतव्यवहा-
रनयेन यथासम्भवादिन्द्रियवलापुरुच्छ्रामनाद्यैर्वीरति जीवि-
ष्यति जायते वा जीवः । तत्र द्रव्यस्य भावानुमादिव्यक्तोद-
यशुद्धचैतन्यसमुत्पादकमेदविज्ञानोदयात्समस्तद्रव्यान्तरमा-
वात्प्रच्युत्य पुण्यपापशुभाशुमनिरूपशून्यशुद्धज्ञानदर्शनस्य-

भावनिजपरमात्मगतीतिसंवेदनानुभूतिलक्षणदर्शनज्ञानचारि-
ग्रहणात्मतत्त्वस्थितत्वेन स्मोन्मुक्त, स्वसमय । यश्चानाद्य-
विद्याप्रवर्तमानमोहवशमतितया कर्मनोक्त्वादिवाङ्मनिमित्ता
एव रागद्वेषौ सुखासुरौ कुर्वन्तीति बुद्ध्या निजपरमात्मप्र-
तीतिसंवेदनानुभूतिरूपात्सतत्त्वात्प्रच्युत्य - कर्मप्रत्ययनोक्त-
र्माश्रयजदर्शनचारिप्रविकारस्वरूपमोहरागद्वेषादिभात्रैकगतः
परममय ।

समयस्यात्मनः स्वपरसमयदशाव्यतिरिक्तत्वेनाऽवस्था-
दुमपावस्यपौरुषलभ्यमान समयः अथवा समयस्य न
केवलं शुद्धावस्थामाप्तत्वं च शुद्धावस्थामाप्तत्वं किन्त्यना-
द्यनतोऽस्मिन्स्वरूपो निजमवलम्ब्यपर्यायध्यापकरचेतनो
द्रव्यविशेषस्तस्य स्वपरममयाह्वयोर्द्वयोरवस्थयोरतिरिक्त-
त्वेनानुपलब्धेः स्वममयपरसमयव्याख्यानेनैव श्रीमद्बु-
द्धिदाचार्येण समयस्वरूपो वर्गीकृतः । अशुद्धदशा हि-
तावदनादिजन्मरन्तनोद्भूतरागद्वेषमया समारावस्था, शुद्ध-
दशा च परमिच्छानिजशुद्धस्वरूप प्रतीत्यै स्वरूपानरचनता,
तयोरमयोरच स्वमावदृष्ट्या शुद्धता वर्तते गवान्यथा शुद्ध-
प्रतीत्यवलम्बनाश्रयमात्रात्सम्यक्तास्यैवानुपपत्तेः सकल-
वन्द्याणोपायसरणी दिद्वन्मैत्र स्यात् संसारक्लेशमुक्तेरमा-
वाद्याशुद्धतासमाश्रयप्रपत्तेः स्वतंत्रस्वरूपमात्रात्ततोऽप्यव-
सर्गसररश्च स्यात् ।

अधेयं पञ्चिका—

[illegible]

चरित्त— विशुद्धदर्शनज्ञानसदम्यत्वेन च नन्द नि
 रचलानुभूतिरूप स्वममयप्रवृत्तिम् ~~निर्गुणसत्त्वं न~~
 मोहबोमरहितनिर्भारपरिणत्याम् ~~वैतन्यं चैव~~
 प्रकाशनमिति यावत् । नहि दासि ~~निरुद्धावस्था~~
 चारित्रम् । बाह्य तपोऽपि बाह्यज्ञान ~~निरुद्धावस्था~~
 प्रत्ये न विभति किन्तु निष्कृ ~~निरुद्धावस्था~~
 व्यासहजनिरोधत्वाच्चैतन्यप्रत ~~निरुद्धावस्था~~

दस्य— विशुद्धज्ञानदर्शनस्वभावनिवृत्तिपरमात्मनि
 स्वभावदृष्ट्या रुचिरूपं दर्शनमोहानतापुर्वध्वंसशमद्वयचयो-
 शमजानधिकारपरिणामनं तत्पार्यथद्वानमय परमायाप्ती-
 गममृन्निवृत्तिरुद्धानरूपं वा सम्यग्दर्शनम् । तन्मूलं हि
 भेदविज्ञानम्— अहं किल स्वद्रव्यघोषकालमात्रैरात्म पर-
 द्रव्यघोषकालमात्रेणोस्मि स्वयंस्वं करोमि न.न्य. स्यादमानं
 करोति न चाहमन्यं करोमि तथैव च न वेदय इति तथा चाहं
 सतन्त्रः सहजज्ञानदर्शनस्यमात्रं क्रोधादिभाषाश्चानित्या-
 फर्मविपाका इति भेदविज्ञानेन विना स्वस्वभावोपादानापी-
 हनरुच्यभावात् । यस्मिन् सति अद्याप्रतीत्यादिज्ञान
 पर्याया रुचिस्वाचरणादिचारिप्रपर्यायाः भवन्ति तत्सम्यग्-
 दर्शनं परमाह्लादगर्ममिति दिक् ।

यावत्— निर्विकारपरमात्मतत्त्वोपलब्धिर्नश्यत्, शुद्धा-
 त्मसंप्रतिष्ठितं विशुद्धज्ञानदर्शनस्वभावनिवृत्तिपरमात्मनि रागा-
 दिगृहीतस्वर्मवेदनम् शुद्धात्मोपादेयसंवित्तिरूपं वा ज्ञानम् ।
 जानातीति ज्ञानम् ज्ञायतेऽनेनेति ज्ञानम् ज्ञप्तिमात्रं ॥ ज्ञान-
 मिति निरुक्तेरात्मज्ञानयोश्च भेदाच्चद्वयविधेरेवमत्मा
 स्व स्वनेम स्वस्मी स्वस्मात् स्वामिन् जानाति । तद्वि यद्वा
 परविषयकेन ज्ञानेन तद्विषय परत्वेन परिच्छिन्नसि
 स्वविषयकेन ज्ञानेन च स्व सर्वविविक्तत्वेन सहजशुद्ध-
 स्वभावत्वेनानुभवति तदा मोक्षमागुरुप सम्यग्ज्ञानमुच्यते ।

द्विउ—स्थितं तमात्मदर्शनज्ञानचारित्र्येषु स्थित ।
जीव विल दशनज्ञानचारित्र्येषु स्थितो भवति परम्य
परगुणधर्माधेषु स्थातुमशक्यत्वात् तथापि विशुद्धचैतन्य-
स्वभावनिजपरमात्मत्वमिन्नपुनिपदरूपरेषु क्षणिकेषु स्व
स्वीयसकृन्नादनात्मदर्शनज्ञानचारित्र्यस्थितत्वेन धोभूय-
मानः पश्चात् स्वयोग्यद्रव्यक्षेत्रकालमात्राक्षौ यथार्थ
परिज्ञानवलेन टकोरसीर्णकशायकभावस्वभावप्रतीतिपरि-
च्छिन्नचर्यानिष्ठः समास्ते ।

तद्वि—मायामिथ्यानिदानशन्यस्वरूपविभावपरिणाम
विपरीतविशुद्धज्ञानदर्शनस्वभावनिजपरमात्ममहजरूपोपयुक्तं
सहजशुद्धज्ञानानदैकस्वभावोऽह स्वाभितीः पक्षादयो
रागादयश्च केचनापि मे न संतीति श्रद्धाने तथैव ज्ञाने
समाधिरलानुभूतचैतन्यस्वभावस्थितिरूपचारित्र्ये स्थित परि
णतम् नि-निश्चयेन ।

जाय—हे स्वहितममिलिप्सो आत्मन् ! स्वात्मनि
स्वमहजरूपमवेदनेन अनुजानीहि— भगवदार्योऽत्र बुद्धिगतं
स्वयस्वममयव्यक्तिशक्तिसम्पद्यमात्मान कथयति नाचेतनम्
तत्र जडत्वेन स्वयसामर्थ्याभावात् प्रतीत्य व्यरहारस्य
निमित्तत्रशक्त्ययोगात् । एतच्छ्रुण्वन्त सर्वे स्वमहजज्ञान
दर्शनस्वभावश्रद्धालवः शुद्धचैतन्यात्मवृत्तिनियतत्वमेवोपा
ददानाः स्वसमयतामनुभवेयुः ।

समय — स्वसमय - स्वस्मिन् मम् एकावेन युगपत्
अयते गच्छति परिणमते जानातीति निरुक्तेः १२ स्वेन
स्वम्मे स्वस्मात् स्वस्मिन् जानतं परिणममानं जीवपदा-
यम् । स्वसमय जानीहीति ।

न-यं जीव आसंसारत एषानादिवद्धर्मगतत्पुटय
निमित्तप्रशेनानात्मोपपदार्थोहत्तङ्गोकारात् पुद्गलकर्मोप
देशस्थित सन् परममयो वर्तते कश्चिन्न सीत् पुनरत्र कुत
परममयतावर्णनं विहाय प्रथमतः स्वसमयव्याप्योरुहीकृतेति
चेन्न स्वसमयताया सहजरूपविकासत्वात्परपरिणतिप्रिया
नामान्नामार्थत्वात्प्रकृतशास्त्रमुक्त्याविषयानुरूपत्वादपूर्वत्वा-
त्परमार्थलक्षणाभीन्योपयोगदेशनार्थत्वादभ्यहितत्वाच्च प्रागेव
स्वसमयनिरूपणं युक्तमेव ।

पुद्गलकर्मपदसद्विषयं च- मुख्य लक्ष्यभूतं सहजाइस्था
गर्भं स्वसमयं व्याप्यायातीतकथानुरूपावस्था च शब्देन
गौरवरूपतयेव व्यावर्ण्यते- पुद्गलकर्मपदसद्विषय- ज्ञानदशन
सुखशक्त्यापरकेन्द्रियानुभवावस्थितिदेहनिर्गतलघुगुरुव्यप-
देशवरूपरसस्पर्शगंधपरिणतेन्द्रियागोचरदृष्टानुभूतविविधफ-
लनिमित्तभूतमोदयजनितनारकादिरागाद्यपदेशद्विषयविभा-
यावस्थोपयुक्तम् । नहि पुद्गलकर्मोप जीवस्य
सुखदुःखादिपरिणतिं कर्तुं तत्परिणत्या परिणमितुं शक्नु-
वति परेण परमावस्थं कर्तुंमशक्यत्वान्निन्तु निमित्तमात्र-

कर्मोदयकाले स्वविशुद्धचैतन्यस्वभावोपयोगच्युतो जीवः "परद्रव्याणि, कर्माणि रागद्वेषौ कुर्वन्ति कायवाङ्मनसा कर्माहं करोमि परं कर्मफलं च वेदये परद्रव्याणि ज्ञानामि परया मीतिः" स्वविभावपरिणतिरूपविकल्परूपैव पुण्यपापादिविकाररूपोऽहमित्यहंकारमूलपर्यात्मप्रतीतिज्ञानचर्यास्थितः परमग्नः परसमयः प्रतीयते ।

तं जाण परसमयं— यथोक्तप्रकारतया विज्ञातं पुद्गलकर्मोदयजनितनारकादिव्यज्जनपर्यायरागादिविभावार्थपर्याय-व्यवहृतया स्थितं तं जीव परसमय जानीहि ।

एव समयसंज्ञितो जीवनामा पदार्थो विभावस्वभावपरिणतिगतत्वेन द्विविधः प्रतीयते ।

तत्र शुद्धात्मस्वभावः कः ? क च सत्यविभ्राम इति केनचिज्ज्ञातुना पृष्ट इवायं प्रोह ।

एतत्तद्विधवगम्यो समग्रो सच्चत्य सु दरो लोह ।

वधकहा एयत्ते तेण निसरादिखीं होई ॥३॥

सम् एकीभावरूपेणापते स्वगुणपर्यायान् गच्छतीति व्युत्पत्त्या समयसंज्ञिते जीवपुद्गलधर्माधर्माकाशकालद्रव्यात्मनि लोके त्रिशतत्रिचत्वारिंशद्घनरज्जुमाने लोके वा सवत्र प्रतिव्यक्तिगः समय स्वकोयसाधारण्यमाधारणानत धर्ममयः स्वद्रव्यक्षेत्रकालभावास्तित्वमपन्न, परस्परमितरेतरद्रव्यक्षेत्रकालभावेभ्योऽत्यन्तन्यतिरिक्तत्वेन

स्तेषां स्वेषामेवाश्रिता समन्ति, निखिनानि मवलितयो-
 पप पयमो चौर चौरमेव मनिल मनितम्वलीव स्वैरत्ये-
 वमन्ति । न हि लोकेऽस्मिन्नेकत्र जीगृह्णलघर्माधर्मा-
 काशान्द्रव्याणामत्रस्थितत्वेऽपि परस्पर कानिचित्किञ्चन
 चुम्बन्ति । परस्पर विरुद्धाविरुद्धकार्येषु निमित्ताद्येऽपि वा-
 स्तविकमन्यस्य लेशमात्रस्याप्यभावात् । यतो ह्यनेकनि-
 मित्तोपस्थितौ विरचिता आर्याः रनामानः पर्याया स्वत्यद्र-
 व्यमामान्यपरिणतय एव सन्ति । परिणतिशून्यद्रव्यस्यात्यना-
 नास्वित्प्रसक्तेरवश्यमपि परिणामित्वात् । इह आत्मन् ।
 त्वभिन्न धर्माधर्माकाशालनामानोऽमूर्ता पदार्थाः प्राप्तैकत्रा-
 सन्ति स्वयं च वदन् मन्यमानः किञ्चिदपि नाटपटापसे ।
 पुद्गलस्याणोरसवद्धर्ता सरलतया समन्यमानस्य तत्र स्वस्या-
 सवद्धता ज्ञाने न स्यादन्त ! कुट्टिरियमत्र विसर्गादिनी ।
 यत्तमा दृष्टिः समुक्तावस्थादृष्टिः विहायः परिणामगुण्ड-
 निजान्मानं पश्य तत्र बन्धनं नाम किञ्चिदपि नास्ते । यत्र
 दृष्टौ मयोगो दृश्यते सैव निम्बादिनी सा शुद्धनिश्चयनये
 नामत्या । व्यवहारनयेन बन्धनस्य सत्यत्वेस्यालम् न
 मन्मथमण्वीक्षम् । यतो हि व्यवहारनयप्रवृत्तौ प्रवृत्तिरेव
 पद्विचे । निश्चयनयप्रवृत्तान्तरि प्रवृत्तिनिवर्त्तने ।

एकत्रनिश्चयगतो ज्ञानी परप्रवृत्तिकर्त्तृत्वं न मन्यते ।

न च दृष्टासि परवोऽकर्त्तासीत्यान्विकथं मृदू

प्रत्युत परोशधिका प्रशमा श्रुत्या स्वरूपच्युतत्रिपिनीं निन्दा
मन्यते ।

अथ पदध्याएषा त्रियते—

एयसल्लिच्छपगञ्जो—एकस्य धर्मिण मात्र एस्तर
स्वकीय गुद्गुणपर्यायाभिन्नत्वं मम्यगदर्शनज्ञानवार्तिर्नश्य-
परिणतिरूपम्वमवेत्तशुद्धात्पत्त्वं तस्य निश्चय निर्गन्धचय.
भिन्नसप्रदो यस्मात् नि गेषाणां धर्माणां अमेदेन न्यो वा
त निश्चय अमेदपरिणतिरमेदोऽपोगो वा तत्र गत प्राप्त
एकत्वं निश्चयगत स्वकीयशुद्धगुणपर्याय रिणतः ।

समञ्जो—सम अमेद यात, सम एकीभावेन गुणपर्या
यान् अयन्, मयेन त्रिर्लोक्यगमनारनामपरिणमनेन
महित—सम रागद्वेषादिक्लेशोत्तरहित परिणाम यात—
सम सदृशो बोधो यत्र वा, ॥ संगत सर्वज्ञानेष्वनुगत
अय प्रतिभामरूपो वा ममय कश्चिदध्यर्थ सामान्याधिकृद्
परिणतो वात्मेति ।

सव्यत्यलोऽ—सर्वत्र लोके ऊर्ध्वाधोमध्यपरिमक्तजगति,
दृष्टादृष्टेषु सर्वद्रव्येषु, सर्वद्रव्येषु, सर्वांस्थानेषु, शुद्धनिश्चय-
नयेन जीवानामेकेन्द्रियाद्यवस्थानेषु, पुद्गलानां द्रव्येषु वा
वस्थानेषु इति ।

सुन्दरो—सुन्दर समीचीनः, निश्चयमहित, सामान्य
स्पर्शितत्वेन एकरूपभत्वावच्छिन्नः, अवदः, त्रिसंवाहकः इति

उपादेयः प्रज्ञयः शृतीतव्य, योमिन्नोपयोगैरुपनिषदः
समन्वि ।

एतत्तु—एवंविधमेकत्र स्वभावरत सर्वत्र द्रव्येषु
समस्ति तथापीति । तथाहि सर्वाणि द्रव्याणि परस्परतो
द्रव्यतः क्षेत्रतः कालतो भावतोऽत्यन्तभिन्नानि स्वस्व द्रव्य
क्षेत्रकालभावेषु तन्मयानि द्वैविध्यलेशमपि सोढुम
शक्तानि स्वगुणपर्यायमात्राणि सन्ति स्वयं च स्वैः स्वानि
स्वेभ्य स्वेषु सृजन्ति ।

मधकहा-सम्बन्धकथा—परस्य कर्मणः जीवेन सह
सम्बन्धस्य मान्यता अथवा कर्मोदयनिमग्नशब्दादुद्भूत-
क्रोधादिमात्रा अह मे वेति श्रद्धा कर्मजनितगुणस्थानादि
पर्यायेषु स्थास्तिवत्ता वा ।

तेन विमवदिष्टी होदि—तेन पुद्गलानामुपयोगरहित-
त्वेन, पुद्गलानामनिवर्तितत्वात् जोषपदार्थेन सह विम-
वादिनी विनादकारिणी आकुल्योत्पादिना भरति अथवा
यत् कारणात्, वस्तुत्ववशात् वस्तुन एकत्वं समस्ति
तथापि जीवद्रव्येण मह या संबन्धकथा वनमवधकथाऽथवा
कर्मजनितपर्यायस्वरूपकथा प्रवर्तते सा-असत्त्वा वर्तते,
निश्चयनयेन जीवस्वरूप नास्ति ।

इदमत्र तात्पर्यम्—यत् सर्वेऽर्था निश्चयेन स्वर

भावे स्थिता राजते ततो जीवेन सह निमित्तनैमित्तिक-
भावेन कर्मणः सम्बन्धस्य उपायस्था बध्नन्वाविसंवाद-
कृतित्वाच्छोभते नैव ततो जोषस्यै कत्यावस्था, एवत्या-
पयोगः स्तुगुणपर्यायामेदोषयोगः कर्त्तव्यः ।

अथैतत्तस्य स्वभावत्वात्तस्य न तदुपलम्भः ।ति
प्रष्ट इत्यर्थस्तत्तस्य श्रुतत्वामायात् परिचितत्यामायादनु-
भूतत्वाभावात्सुनमत्तं नामत्यनुभू त्वात्त्यन्तसुलभत्वमिति
रहस्यं प्रकटयन्नाह—

सुदपिचिदाणुभूदा सञ्चस्पदि कामभोगउधरहा ।

एयचस्तुलभी शयणि सुनहो विहसस्म ।४।

इहोपात्तपुण्यपापशुभाशुभभारविशारात्मदृष्टि मोहा-

धिरोपितचतुर्गतिचक्रान्ते पट्टवद्धवल्लुभरचक्रावाहिव-
लीधर्दस्येव रागद्वेषमोहितज्ञाननयनस्येन्द्रियागिन्द्रियविषय-
चक्रमवाहिनी आन्त्या मरल शिर नव पथान ब्रजामीति
मन्यमानस्य सर्वस्य प्राणिन कर्तृत्वभावस्य कामभोगवृत्त्य-
भाररूपभोगमम्यन्धिनी कथा सुदुर्मुहुः श्रुता पणिचिताऽनुभूता
स्मिन्त्वनाद्यनतस्वसदायाप्यष्टत्वावच्छिन्नचैतन्यस्वरूपस्य
सनातनप्रकाशमानस्यापि पर्यायबुद्धितया तिरोभूतस्य गुण-
पर्यायानुगतस्यैतत्तस्योपपलम्भो दुर्लभो भूतः । अनादित इमे
प्राणिनो निगोदमवेष्टनतश्चो जन्ममरणानि कुर्वन्तः कथमपि

उत्तराणि प्राप्य सज्जिनश्च भूयापि मनुजमुक्तत्पत्तमलमक्षिण
 शूरादय इव ज्ञानित्वत्तपूण्यवैमरमलानि सुहित मन्यमाना
 भवेयु वम्भ्रमन्ति । “इमे पूर्वादिहितपूण्यविपाकत समुपलब्ध
 भोगान् भुञ्जन्ते” श्रुत्वा हर्षं परिणतिस्तदुत्माहरच स्वपरैकत्वा-
 ध्यामग्निपावस्तैमेलीमसा कर्तृत्वबुद्धिं भोक्तृत्वबुद्धिश्च कुर्वन्ति ।
 कामभोगमात्रा क्लिप्त निमित्ताग्नीनदृष्टिं सयोगदृष्टिनिना
 नोत्पद्यन्ते, निमित्तरूपपरलक्ष्याभावे स्वयज्जातस्वसंवेदनमद्भावे
 कामभोगविरम्भा स्वयं नश्यन्ति । परस्वर्तृत्वभोक्तृत्वरहित
 पराश्रयशून्य पुण्यपापोभयपरिहरणम्बमार विरुन्धपृष्टिधिलक्षण
 मदान्त प्रकाशमान सहजस्वरूपदृष्टयनुभूत टकोत्कीर्णतत्स्यय
 मिद्व नापश्यमात्रमेवाहमिति भावनया तद्रूप सन्नध्यात्मयोगी
 क्लिप्ताध्यात्मपद लभते । अत्रैवैतद्विचिदानद्वयवह्यमात्राश्रय
 कारण परधाना विगदमिन्नोऽनुभूयते तत्फल कार्यमित्यर्थः ।

इत्थं दृष्टिपरिहिता “पुण्याद्वर्गो भवति तत एव चात्मसुखम्
 इति कामभाषा कथा विख्या कर्तुन्ति । निमित्ताच्च धर्मो भव-
 तीति बुद्ध्या निमित्तादरमात्रमात्ररूपभोगस्य कथां विख्या
 कुर्वन्ति । पर चेत्थं परपदार्थसंबन्धमात्ररूपधनरथामनन्तश
 श्रुतवतोऽप्यनन्तश परिचितान्तोऽप्यनन्तशोऽनुभूतवन्त पराश्च
 शृणु परिचयानुभवेति दिशा नियुक्तान्तः सकलेशमात्रपरिश्रम
 शीला सन्त पर्यायबुद्धिदुरभिनिवेशमोहिप्राणिसंगतिं कुर्वन्तः
 चतुरशीतिलक्षयोनिषु नायमाना वम्भ्रमन्ति ।

धर्मिसंगनिधाने तु स्वयं स्य पूर्णशक्तिमग्न श्रद्धाप
 स्पृम्भिन् स्वैर्गं प्राप्स्यन्ति यतो द्विजिन ज्ञानिस्वप्नोपयोग
 ज्ञानिसंगति समस्ति । ज्ञानिद्वयात्मानसा चेष्टा दृष्ट्या तत्रैवो
 पयोजनमचेतनमगतिर्न तद्भाव गलु धर्मभार उत्पद्यते ।

वस्तुतो हि न परवस्तुनि विषया न च स्पर्शसगधस्पर्श
 शब्दादयो विषया सति । किन्तु परेन्मुखरागभावाच्च आ न द
 शेष्यस्थितत्वेन निजतत्त्वमतिस्वाभिमिताभाय स्वरूपनिर्माणा
 समर्थत्वादिपममायतामासृन्दति । परद्रव्यं लक्षयित्वा प्राप्नो
 रागद्वेषी निदनाति तत एव परपदार्थो विषय प्रकल्प्यते परलक्ष्य
 विधायिष्ठानिष्टमानानामेव विषयत्वविनिश्चयान् । यतोहि ज्ञान
 भावेन परद्रव्यजन्तिर्हि परद्रव्यस्य ज्ञेयत्वम् । रागद्वेषपूर्विता पर-
 द्रव्यविनिश्चिहि परद्रव्यस्य विषयत्वम् ।

इत्थ निजगन्तु विस्मृत्य परपस्तुमाहभावेन सनाततप्यो
 मुग्धो वाक्ते मुग्धमन्त्रपयति पर वाद्यानामधाणामनतत्र तत
 स्तृष्णाया अप्यनन्तत्वात् न समादधानो महतीमाहुलता
 लभते ।

अत मो मुग्धो । यदि मत्सुखद्विहृत्तापर्वत तर्हि प्रथममेव
 पयायबुद्धिसंगति विहाय निजशुद्धात्मसचदनममरसाधिकारि
 संगति विधाय सर्वारम्भेण सर्वपरलक्ष्य निजलक्ष्य चलेन
 त्यक्त्वा विरम ।

अथ पदव्याख्या कियते—सर्वस्वनि सर्वस्यापि एकेन्द्रिय

जीवादारम्य मन्त्रियञ्चेन्द्रियपर्यन्तस्य सप्सारिणो जीवस्य । नन्वे
 किं द्वयनोरस्य केवलस्पर्शनेन्द्रियाधिष्ठातृत्वाच्चतोऽन्वेषाममन
 क्यञ्चेन्द्रियपर्यन्तानां च मनसोऽमायात्कथं कामभोगप्रधकथा
 प्रवर्तताम् तेषामिति चेदुच्यते कामभोगकथायां क्त्वा दु एमेव
 दु सम्य च तत्र विद्यमानस्यात् कारणता गमितेवेति । सर्वस्येति
 वचने जीवममामापेक्षया सर्वेषां गुणस्थानापेक्षया मुख्यतया
 मिथ्यादृष्टीनां मिथ्यात्वसामादनमिथ्यगुणस्थानवर्तिना वा प्रमत्ता-
 न्तानां च ग्रहणम् ।

कामभोगप्रधकथा कामप्रभोगश्च वधश्चेति कामभोगप्रधस्तेषां
 कथा कामभोगप्रधकथा । अथवा कामश्च भोगश्च कामभोगौ
 तयोर्बध सवधस्तस्य कथा । अत्र कामशब्देन च स्पर्शनरसनेन्द्रि-
 यविषयो गृह्यते, अथवा अहङ्करोमीतिस्मृत्त्वमात्र आहोस्यदिच्छा
 विषयो वेद्यमात्रो वा गृह्यते । भोगशब्देन च घ्राणचक्षु-
 श्रोत्रेन्द्रियविषयो भोक्तृत्वमात्र इन्द्रियानुभवविषयो वेदकमारो वा
 गृह्यते । वधशब्देन च कर्मवधस्तत्फलं च गृह्यते । तेषां
 तयोर्विषयिणी वा कथा कामभोगप्रधकथा ।

सुदपरिचिदाणुभृदा वैजिप्यक्रमठं श्रुतपरिचितानु-
 भूतशब्दानामत्र न्यामः ।

उपनाभो यः सुललो-उपलब्धिः ज्ञातृत्वास्थित्या भवनद्वारेण
 ज्ञानमयम्बुशुद्धात्तद्रूपस्य वृत्तिः न सुखम् अनादितोऽनिघासस्कार-
 वशात् पर्यायबुद्धित्वेन स्मर्यापरिज्ञानात् । तस्मादेव च मान-
 र्याववशात्तथा मज्ञानिनामुपामनस्य परिणामाभावात् । अन्त-
 र्यासाधनयोगस्याभावात् ।

इदमत्र तात्पर्यम्-इह सर्वस्यापि जन्तो र्मपरवशानामहितानां
 ज्ञेयपूर्णानां कामभोगानां सन्निवृत्ती कथा परीयाऽपि परमूढत्वा-
 त्सरला मता किन्तु इह मर्षपयायेऽनुगत सत्त्वमन्त प्रकाश
 मानमपि कपायानुरञ्जितोपयोगत्वात् श्रुतमपि न परिचितमपि
 न, अनुभूतवस्य तु कथं का । ततो हे आत्मन् पुण्यपापनिपातरूप
 मर्षगतो मे न हितम् अह हि रागादिरहित शुद्धदर्शनज्ञानमामा-
 न्यस्वमात्र न किञ्चिदपि सम्बद्ध किन्तु स्वतः पूर्णोऽस्मीति
 धर्मावृत्तीत्यनेन मिथ्यात्वरगादिवह्निममृतपक्षसत्तारदुःखदाह
 मुपशम । नात्र स्वैरत्यन्तवृत्तिनिर्नर्मन्यातिरिक्त रचन ते शरणम्
 भगवन् किन्तु तर्नर्मन्यमेकव च यन्मे शरणमिति
 वेद्यसे ते निज्ञासस्तान् प्रति परमशरणिः कुन्दकुन्दार्य ग्राह
 त एवचमिह च दाह्य अप्यणो मयिदवेण ।

अदि दायेज्ज पमाणं चुकिज्ज छलं यं धेत्तव्व ॥५॥

एष मिल ससवेदनप्रत्यक्षो दृशिज्ञप्तिस्वभावरूपोऽह सकला-
 नेरातःत्मकार्यमार्त्यस्वरूपोद्भासिपरमागमाभ्यासजनितज्ञानमयेन

नोद्विकगितारयोपपन्नं महत्तुददुर्जनज्ञानम्बभावादन्यथद-
 नायोपा पालस्यामिदमन्यथानिनिर्मन्त्रोपरागपरिगतम् ।
 परमगुणमितिप्रमादोपन्यस्यदुदत्तप्राप्तुगामनरिमापिज्ञानमयेन अ-
 त्मस्वानन्दम्यमासारोपपन्नमनन्त्रिवातिनिन्द्यममनज्ञानम-
 न्दरानज्ञानतारिर्द्रुमाप्रोपयोगस्यन्दिनिमानमयमप्यनन्त्र-
 बोधामन, स्वसंयेन विमन मर्षमात्रागानामगुणमयेन
 संकलितं त अमेदस्ताप्रयैरपरिहृतं गमन परद्रव्यपामारिभक्त-
 दर्शयेपम् । यदि दर्शयेपम्-त्यदीपगद्वयप्राप्तपिज्ञाने निमि-
 त्तमात्रो भवेपम् तदा महत्तुदज्ञानानन्त्रचैतन्यम्बभावादन्यथ-
 स्वीकारेण गम गम तत्र प्रमाण स्यात् । शुद्धानां शुद्धमप्यन्त-
 यस्तुतरय म्यमात्रमप्यन्तान्निवर्तमानमात्रा गाविशुद्धद्वारांमा-
 गीमितप्रस्तुपायांम्यप्रकाशने म्यन्त्रेपम् तदा स्वपातिस्वाराह-
 मारमयं छलं न शृङ्गीष्यम् ।

यस्तुतो हि न करिषन् कश्चिद्विनापयितु ममयांन्यद्रव्य-
 परिणतिमन्यद्रव्येण कर्तुमशक्यत्वादिति यस्तुम्यानन्त्रं गम्यन्ति
 ज्ञानतोप्यार्गस्य पात्रान् प्रतिपादयितु प्यवष्टायेद्विस्तृत्य शुभा-
 पयोगपरिणत्वा मगच्छमानं शुद्धोपयोगोद्भागित्य इत प्रनिद-
 यति ।

यद्यप्यामा मन्यव प्रवर्तते वाणी च वाण्यां प्रवर्तते पृथ-
 ग्द्रव्यत्वात्तथाप्यत्रामोत्माहव्य याण्यान्वातुपमनिमित्तनैमित्त-
 क्त्वा जाता यत, संगारसागर निमज्जनतोत्पामममयस्य परमा

तन्मनभूतशुद्धहिततत्त्वप्रकाशके। ग्रन्थोऽयं सम्मन ।

अत्र ग्रन्थे विधिनिषेधद्वारेण शुद्धात्मन्व प्रतिपादयिष्यते । तद्विधेरप्यनेकान्तमुद्रा। मुद्रितत्वात्प्रमाणीभूतत्वाच्चदाच्च स्य च तत् एव प्रमाणीभूतत्वाच्चच्छुद्धात्मन्व सर्वद्वितकारि इति । यत् सर्वमनेरान्तात्मर मत्त्वात् ।

यस्तु हि स्वद्रव्येण स्वक्षेत्रेण स्वकालेन स्वमावेनास्ति परद्रव्येण परक्षेत्रेण परकालेन परमावेन नास्ति । अत्रास्तित्वमपि चतुष्टयापेक्षयाऽनतगुणपर्यायापेक्षयाऽनन्तचरिशिष्टम् तथा नास्तित्वमपि धन्वनुनोविगुणातिरिक्तानन्दव्यापदया ततोऽप्य धिरमनतरिशिष्टतत्त्वम् । एतमेव निगमिन्नैकानेकाग्रतव्यक्ता व्यक्तधर्मविशिष्टत्वं धन्तुत प्रसदयति । किमन्यत् एकान्तदुर- भिनिवेशप्राहिणा आत्मनोप्यऽनेकान्तात्मन्व सत्त्वात् वस्तुतो विविधगुणधर्माणां वमनशीलत्वात् ।

तमनेरान्तात्मरुमनेरान्तात्मिक्वात्प्राप्तेरान्तमूर्तिरनेरान्तात्मकान् पात्रान् प्रत्याह ।

अथ पटव्याख्या क्रियते-

त पूर्वप्रकरणमकेतितमवोधानमचरु सद्रोषचतुपाध्यक्तमनुभव समयऽनुभूयमानत्वास्मरणविषयमनुमाकन्तर स्मृतिविषयस्य सम्मनापमानमपीतरजन प्रत्यक्ष दर्शयितुमशक्तिविषयं तमि मिति भावः

त्वभावनाऽलप्रवृज्जमितसहजशुद्धदर्शनज्ञानस्वभावात्मतत्त्वस्थैर्गुरु
पाभेदरत्नत्रयैकपरिणत कारणसमयसाररूप कार्यसमयसाररूप
वा परमात्मस्वरूपम् । एतेनात्मन ज्ञानादिगुणशून्यत्व-पञ्च
भूतोपनायमानत्वप्रभृतिप्रकल्पना निरस्ता ।

त्रिभक्त — अनतपरद्रव्यक्षेत्रपर्यायगुणविरहित परोपाधिन
स्वकाश्रयजमिष्यास्वरागादिरहित अक्रिञ्चनोऽहमिति उलम्ब्य
वनाऽलघ्नस्तपरलक्ष्यभावनातर्जप्रकारीयशून्यस्थ मोहक्षोभरहित
निर्निर्कारजीवतत्त्वमिति भाव । एतेन सर्वार्थस्थैरुपरमात्मतत्त्वति
र्यक्तसामान्यगत सर्वनिवर्तनपैक्यमत्तास्त्वप्रभृति प्रकल्पना निरस्ता ।

दाएह—दर्शयेयम्—कर्तृत्वबुद्धिनिरमनपर कर्तृत्वबुद्धिनिरमन
परग्रन्थप्रस्तावनायां कर्तृत्वाभासमयमिदं पद मोहान्धविषमप्राणि
गणपरमकरुणाप्रेरितस्य सम्यग्ज्ञानवत उपादानबल घोषयति सर्वत्र
गदिततत्त्वस्य हृदयगमत्वाभिशाक प्राद आर्ग 'दर्शयेयम्'
पश्यन्त प्रेरयेयम् इति भाव यतो न खलु मृग स्वज्ञप्तिपरिणति
विनाऽपरिणममान दर्शयितु निमित्तमात्रोऽपि कश्चिद् । अह
कथयामि पश्य पश्य इति विधिना दर्शयेयम् ।

अप्पणो सनिहवण—आगमतर्जगुरुपदेशत्वानुभयरूपेण आ
त्मन स्वस्य त्रिभवेन अतति गच्छति जानाति इति आत्मा तस्य
स्वत्रिभवेन । भवतीति भव विशेषेण भवतीति त्रिभवे तेन । अत्र
तीर्थरूपप्रसाजिततत्त्वमेव कथयामि नातत्त्वमिति अन्तमात्रानपि

निर्गमयलस्यसवेदनप्रत्यक्षगततत्त्वेन नि शम् म्वयमुत्तरदायी
 प्रमलोपादानतत्त्व श्रीमत्कुन्दकुन्द प्राह—त आत्मन स्वमिभवेन
 दर्शयेयम् । लोहनिषमोऽग तावद्यद्वैतप्रतीत तद्वचने लोहोऽपि
 न प्रसर्तते । नन्वेतन्माया उरुणमेव, तस्य हि परापरगुरुप्रसादोप-
 लब्ध वर्तते परमत्र ' स्वमिभवेन ' निगद्यते, तन्न यत् पूर्वमेव
 वदितु इत्यादि गाथाया ' सुदकेयलीभण्ड ' इति पदेन स्वकर्तृत्व-
 निरमनात् । अत्र तु साक्षाद्वक्तव्यप्रकरणे स्वस्य प्रमाणता विना
 श्रोत्रणामत्राप्रवृत्ते परमरूपाया स्यानुभूततत्त्वप्रकाशने शङ्का
 रहित स्वमिममल प्रदरायन्नाचार्य प्राह । अप्यणो सरिद्वेण
 दर्शयेयम् । साक्षाद्वचनालापमाले सर्वगदितमस्तीति पुन पुन
 वचने सर्वगुरूपदेशस्यानुमयविहीनताप्रतीते श्रोतुस्तत्राचरण
 रूपादरस्य दुर्लभत्वात् ।

जदि दाण्डन—यद्यह तद्वित शुद्धात्मतत्त्व दर्शयेय अत्र ममा
 धिमावनाऽमीरुणोपयोगस्याध्यात्मयोगिनो वस्तु रेतद्वचनचक्रस्थस्य
 परमरूपास्त्वेष्टामात्रकर्तृत्वप्रकाशनेन स्तत्रजा प्रसिद्धयति ।
 प्रवस्तुरि ह्यष्टादशनिचैतन्ययाथात्म्यश्रद्धोपाप्तानल समस्ति
 समरु च प्ररूपणमारोऽपि ताम्या सह च वाणियोमोऽपि रिद्यते ।
 नात्राचार्यमनमि शङ्का म्ति शङ्काशीलाना त्रेत्रणा शङ्काऽपनुदत्तया
 स्वमलप्रदर्शनेन ' यदि दर्शयेयम् ' इति गैरन्याऽऽर्थ, प्रतिपादयति ।

पमार्ण—प्रमाणीकर्तव्यम्—सशयविपर्ययया—यवसायरहिता-
 नुमयपूर्वनिजानपरिणया प्रमाणीकर्तव्यम् ।

स्वीकर्तव्यम् तथैव स्वीकारणे स्वोपादानप्रत्ययस्य भावे मोहराण्डेप
शून्यतानुत्पन्नचक्षामीष्टपदानुपलब्धे । अत्र श्रोतृणां स्वतन्त्रता
प्रतिद्वयति न किञ्चिदुपपत्त्यै यत्रैव तत्र स्वीकृतैः । कुत
स्वनानपरिणतिं विना स्वीकारताया अशक्यत्वात् स्वशक्तिपरिणतौ
च स्वीकारता-निरोधस्याशङ्क्यत्वात् ।

शुद्धिजन- यदि सप्रत्ययम्-प्रदर्शनतश्च्युतो मनेषम् । अप
मस्य भाव निश्चयनस्तत्प्रमत्तव्यं वर्तते वस्तुतो निनानुभूति
कल्पना विना शब्दाद्येषां शब्दवाचकमवधारमाणात् अविना
भावमवधानुपलब्धेश्च । तत एव चार्थप्रकाशे शब्दस्य व्यापिचारि
त्वम् । नात्रार्थस्य शुद्धतत्त्वावधारणाय प्रकाशनसामर्थ्याभावे
नाहोस्वित्काचिच्छङ्का सिन्तु अननुभूततत्त्वानां अश्रुतपरिचित
तत्त्वानां च सकलग्रहणाभ्यामाभावेन तत्र साफल्यसंदेहः । श्रोतु-
रिदमपराधत्वं स्वस्योपरि विनियोगार्थं प्रगदति “गदि सप्रत्ये-
यम्” । लोकेऽपि दृग्गते केनचिद्विज्ञानिना मत्पुरुषेण बहुश
प्रतिगोच्यमानोऽपि यदि न मन्येत तर्हि न विज्ञानी प्रणिगदति
यदहं स्वस्मिन्मात्रेण प्रकाशनेऽशक्त इति ।

उल्लेखे घेत्य-म भावो न गृहीतव्यः न स्वच्छादयेत्
छलेत् । अथवा नयानां बहुत्वात् वस्तुतोऽनेकान्तात्मकत्वात्
शब्दसंगती अनेकाणां च महयोग एव कर्तव्या दोषदृष्टिर्न गृही-
तव्या यदत्र पूर्वमिदं मणितमत्र पुनरिदं मण्यते । अथवा शुद्धतत्त्वा-
सति आत्मा न किञ्चिदित्यादिरीत्या नास्तिक्यं न गृहीत-

व्याम् पुनरवगन्तुमृद्यमो विधेय यतो न्यायनयलवणाद्युपागै
स्वानुभवेन यन्निततर मया स्वमवेदनप्रत्याचीकृत तच्छ्रद्धानाय
वोयचरणमार्गेण त्व मुग्धीमपिष्यमि । अत्र श्रीमन्बुन्दबुन्दगुणो
धोतरि शिष्ये परमदास्थस्य प्रकगीभरति ।

इदमत्र ताप्यम्— अहं तत्र पूर्वसकवित म्परीयशुद्धगुण
परीयपरिणत अमेदरत्नगौरपरिणत निजतरमकलाधीमन्न
मोहरागद्वेषान्निहित आत्मन आगमवर्त गुरूपदेशम्वानुमाप्रविद्ध-
ज्ञानरत्नेन त्वा दर्शयिष्यम् यदि शब्दद्वैतदर्शयेष्यम् तदा स्वयमेव
म्वानुमवेन मार प्रमाणीकर्तव्यम् यदि तत्प्रदर्शनस्यै इत्यलेष्यम्
तदा छल न गृहीतव्यम् ।

अथाचार्यदास्यं विनाशमहितानमरभ्रघानिर्महदुत्सुकतया
त्रिनामुमि मन्वशिष्णौ कोऽयं शुद्धान्मेति पृष्ठ इयार्गं प्राह —
यदि हादि अणमत्तो य एमत्तो जाणओ दुजो भायो ।
णं भणति शुद्ध णानो जो सोउ मो येन ॥६॥

य किंलायमा मोत्पादत्पय ग्रीन्यमपास्तित्वनिर्घृतिमान-
नादिरातो सदान्त प्रकाशमान स्वमहायोऽग्यपड सरल
परिणामानुगत परिणामविशेषरहितो ज्ञायकमात्रस्वरूप स यद्यपि
समारपयापापेक्षयाऽनादिप्रराहबद्धकर्मनिमित्तमात्रत्वं प्राप्य
स्वद्रव्यक्षेत्रमात्रपरिणत्या शुभाशुभभावे परिणमते तथापि द्रव्यस्व-
भावापक्षया परिणमनाभावात्प्रमत्तो न चाप्रमत्तो भवति । विन्त्य-
शेषद्रव्यगुणपर्यायेभ्यो द्रव्यान्तरमात्रेभ्यो विमत्ततयाऽऽराध्यमान

शुद्धएव दृश्यत इति शुद्धतत्त्ववेदिनो मणति । न चात्र ज्ञापकस्य
ज्ञानरूपेण परिणतत्वेन ज्ञानस्य च परिनिपयत्वात् परोपाधिमत्वम-
शुद्धत्व तदापि स्वीयानुपमशक्तियोगिनात् तस्य तेनैव तत्परिण
मनात् । ततोऽग्राज्ञाता य शुद्धात्मा न ज्ञातेर नान्यस्पर्शीतिभाय ।

अत्र प्रमत्ताप्रमत्तगुणयो परिवर्तमान आचार्यो ज्ञानिना
दृष्टेरुच्चैस्तरत्वेन साधारणज्ञानिनाम प्रमत्तादिनिरूपाधिपर्यायभिन्न
निजात्मगोधदौर्लभ्येन च निपेत्यमानयो प्रमत्ताप्रमत्तयो
प्रागप्रमत्ताशब्द निक्षिप्य निपेययति-एष खन्वात्मा नाप्रमत्ता
नच प्रमत्त इति प्रमत्ताप्रमत्तास्थयो पर्यायरूपत्वात् ।

अनादिमिच्छादृष्टिर्नोत्र प्रकृता चयोपगमलब्धि
प्राप्तस्तद्वशाद्विशुद्धो गुरुः श्रवणधारणममर्थ विशुद्धतरपरिणाम
वशेन विहितान्त साक्षादोदिकमेस्थितिको भवत्यशक्तिविशार-
दशादगोऽद्वयानिदृष्टिकरणमप्राप्तोऽन्तरकरणोपगमनविधानेन
लब्ध प्रथमोपगम सम्पत्त्य पूर्वमनादिसंस्कारवशाच्छि-
धिनमभ्यक्त्यो ना भवति तन्नूदेलनाफालाभ्यन्तर एव साय
गगोऽयं करणाभूत्करणद्वया संप्राप्य वेदरूपमगदृष्टिर्भवति
पुन अत्यारगान्तरगान्तरणयो चयोपगमात्करणद्वयेन
प्राप्तमथम आन्ते स चैव श्रीमत्तु दकु दाचार्यः शुद्धात्मतत्त्वोपयोगे
त्येवार्थेयंगत्वात् प्रमत्ताप्रमत्तगुणस्यानयोः परिणतेऽनुभूयत ।
दगोऽमा इतिकर्मनिरूप्यपु परकारुण्यनिरूप्येषु यदा स्थितस्तदा
प्रमत्तगुणस्थानवर्ती यदा च निशुद्धात्मतत्त्वाऽन्त स्थिता-

वुपयुक्तस्तदाऽग्रमतगुणस्थानवर्ती मनात एव द्वयोर्गुणयो प्रवर्त-
मानस्य श्रीमत्कुन्दकुन्दार्गस्य परमस्वरूपवशेन शुद्धात्मतत्त्व-
प्रतिपादोत्पादानुरूप वाग्गोमो उभूत सा चासी वाणी हित
रूपा मत्पा च ।

नायमात्मा वर्तमानदशामात्रो शुद्धारस्थाया अशुद्धारस्थाया
ना पर्यायरूपत्वेन क्षणिकान्तरात्, केवलानिष्पत्तिं प्रतिममय
शुद्धज्ञानव्यञ्जनाभितन्तमाल परिणतत्वेऽपि प्रतिज्ञान-पञ्च
नाया एवममयस्थितिस्त्वात् ।

मर्मास्थो गौणीकृत्य यस्त्रिजालमामान्यम्वभास्वरूपोऽह
म ज्ञायकमात्र म एवाहम् ।

अनन्तानन्ता यणरो अमान्तिरूपोऽवमास्तिकाय आराणो-
ऽमल्येया जालाणरच तपा गुणा स र्पयाया अचेतनारचेतनारच
मदतिरिक्तमरुज्जीवा अत्यन्ताभात्रिनिष्ठा सर्वथा भिन्ना सर्वेषा
स्वकीयेषु स्वकीयपञ्च पण्डितमनात् । तेभ्य सर्वेभ्यो विविक्त
परोपाधिजन्त रागादिभिरकारेभ्यो निरिक्तो भाव्यमानकेवलज्ञानादि
शुद्धपर्यायेभ्योऽपि क्षणिकपर्यागत्वेन निरिक्तो ज्ञानदर्शनादि
गुणविरन्ध्रभेदरहितोऽप्रणहो ज्ञायकस्वरूपोऽहम् ।

क्षणिकस्थानुपयुक्तो लक्ष्योक्तैरभिज्ञायकध्रुवस्वमात्र
स्तत्स्थिते ज्ञातृस्वरूपोऽहम् ।

वर्तमानपर्यागतिगो नास्ति, स स्वस्वसमये ५
५१८ ३४० १५ ज्ञाते पर्यागलक्ष्यो १

यतो हि विना निज-आगममहच्चारयोध पुण्यपापप्रिकृतभावेण
रुचिर्जायते ।

तदुत्तमतस्ये ज्ञातेऽहित प्रिन्श्वर कर्मग्रीज कोहि मतिमागाद्यात् ।

मोऽह ज्ञायरुभावो यथा वर्तमानशालेऽस्मि तथैव त्रिकाल
विषयोऽस्मि । ज्ञानवर्तमानपर्याये लक्ष्यीभूते ज्ञायरुभावे ज्ञाते
मति स एव त्रिकालस्थो ज्ञायरुभावो ज्ञातो भवति । मोऽयमात्मा
हमेतत्त्वामान्यस्वभावेन पृथा निर्मल परिश्रवेति दृष्टौ मत्प्रा
पर्यागनिमलतापि भवत्येवेति ।

ननु ज्ञायरुभावो हि ज्ञानस्वरूप ज्ञान च ज्ञेयान्नरनिष्ठताति
रिक्तैतरव्यवितविरहित तत्तथ पराश्रयत म किल शुद्ध इति
चेन्न यथा प्रकाशनममयेऽपि दीपक प्रकाशादभिन्नो घटादिभ्यो-
भिन्नस्तथा ज्ञानमपि ज्ञानेनाभिन्न ज्ञेयतरचात्पन्त पृथक् । ज्ञान हि
स्य स्वभावेन ज्ञेयाकारतया परिणामति न तु ज्ञेयाधीनतया । ज्ञेया
हि केवल तद्विषया भवति । ज्ञानशक्ति इति ममे स्वरूप परिणामत
ज्ञेयान्नरनिष्ठस्वरूपवत्त्वेऽपि न हि ज्ञायरुभावस्याशुद्धत्वं उक्तत्वं वा
दाक्षनिष्ठदाहकमात्रस्यैव ज्ञेयान्नरनिष्ठज्ञायरुस्य सामान्यर-
स्वरूपत्वात् । सच ज्ञायरुभाव सामान्याग्निशेषात्मस्त्वाद्वस्तुत
म्यय स्वस्मै स्य परिणामयत्वादित्ययत् । मोऽह ज्ञायरुभाव
स तु ज्ञायरु एव-

अथ पदव्याख्या क्रियते ।

एवि-नापि अप्रमत्त अपि य न भवति पुन प्रमत्तस्य

यार्थक्यका । त्रैलोक्येस्तरस्यमात्रपरिणतेरेव निषेव परोपाधिनभावा-
नात्यन्तनिषेव स्वयसिद्ध एतेनपि शब्दस्य रह ।

होदि मरति भू मत्ताया इति भूयातो मत्तायत्त्यात् म ज्ञापक-
भावा अप्रमत्तो नास्ति प्रमत्तो नास्ति ।

अस् घातुर्भूति अर्थे वर्तमानत्यात्म आत्मा प्रमत्तो न मरति
न चाप्रमत्तो मरति, पूर्वापस्था परित्यज्य नव्यापस्था धारयती-
त्यपि न दृश्यते स्वभावशुद्धात्मनीनि भावा । यतो हि त्रैलोक्य-
नायकभावस्वरूपदृष्टौ परिणतिमात्रमपि नास्ति अप्रमत्तो- मत्ता
स्याप्रापिष्ट प्रकर्षण मत्ता प्रमत्ता न प्रमत्ता इति अप्रमत्ता । अय-
नायकभावा अप्रमत्तो नास्ति अप्रमत्ता शब्दस्य प्रमत्तस्वीकृत्यनन्त-
रनिषेधपरत्वात्, अप्रमत्तापस्थाप्राप्य कषायनिमित्तीभूतर्मन्त्रयष्ट-
तयोशमनत्वान्च ।

यथा किञ्च निरीतरग्रामप्रेष्यमाण पुरुष प्रेषको वदन् मार्गे
म वदन्त आस्ते तत्र भूतस्यो नास्ति । त चाभग श्रुत्वा गच्छन्
म वदन्तमनापे चि तयति 'अत्र भूतो नास्ति' । इति चिन्तने
भूतस्वरूप प्राङ्मनस्थायात तथैवाय शुद्धात्माऽप्रमत्तो नास्तीति
चित्तत्रा पपापावेतवा बुद्धौ तस्यप्रमत्तस्य प्रागापान । ततश्च
म सामा वस्वरूपोऽयमात्मा प्रमत्ताप्रमत्त-कषायारुपावया
गायोगमिथ्यामयगादिसर्वविस्मयरहितो वर्तते ।

हि प्रमत्ता म किञ्च सज्जलन-
तत प्रमत्तशब्देन

दनसम्पदमम्यग्निय्यात्पारितमम्यस्वेऽनमयतप्रमत्तगुणस्या-
नरतिरो जीर्यर्गाया गृह्यन्ते, अप्रमत्तशब्दन च तत्र उपरि
अप्रमात्तापुर्णकरणानिश्चितिरणमन्त्रमाम्भरायापरान्तमोहबीणमोह
मयोग्ययोगिनिगुणस्य नरतिनो माया गृह्यन्ते ऽथवा निद्रव्यन्ता
अपि ते सर्वे गृह्यन्ते । अप्रमा मा प्रमत्तो नास्ति प्रमत्तभारस्य
वर्णारूपमा यमारिरुद्ध वात्तरापक्ष वा कवित्वाद्य । आ मा
त्वनादिरनन्त स्वतहायोऽयएडर्चतन्यम्भमार ।

ज्ञानश्रोदुजोभायो-ज्ञापकम्यज्यो योऽपौ भार पदार्थ
शुद्धात्मा अत्रापमा माऽन्तगुणवत्तेऽपि ज्ञानप्रधानदृष्टया त मामा
न्यस्यभावेन ज्ञापकमारपदेन स्मृत आत्मनो ज्ञापकम्भारपदं
अन्येषा सर्वेषा शक्तानां तन्मयस्यैव पोषणात् शुद्गलस्य मूर्तित्ववत् ।

परच यद्यपि मर्मपामर्थाणां द्रव्यक्षेत्रमात्रमस्तदात्मापि
द्रव्यक्षेत्रज्ञानभारमयस्तथापि द्रव्यक्षेत्रज्ञानद्रष्टी निरन्तरस्याप-
तित्वाऽज्ञानमात्रमात्रस्यानुभवनेन निरिच्छत्वात् तत्सौत्रानुभवनात्
तेनैवानुभवनानि निरिच्छत्वात्प्रसिद्धे ज्ञापकमारपदेनैव शुद्धो गदित ।

एव भर्णाति शुद्ध (शुद्धा या) पूर्वोक्तरीत्या प्रमत्ताप्रमत्तास्था-
नीयमर्मवर्णपरहित र्वा कालिर् शुद्धात्मान शुद्धतत्त्वेदिन शुद्ध-
नयानलम्बिन शुद्ध भर्णाति भर्ण घातो जन्दा रीत्यात् जन्दायं
प्रकटयन्तीतिभाव । च पुनश्च किं भर्णाति इति प्रश्नो ममादधाति
शाश्वो जो सोऽउ सो चेत् अनेमन्त्रपनाभिस्तत्परीक्षणप्रयत्ने
पि कल्पनातीतमात् दृष्टव्रतानुभूतमोगासाद्यामायामिथ्यानिदान-

गन्धरवादिप्रिमापरहितपरिणत्याऽनुभूयमानस्वप्रिषयत् एव
मणति शुद्धनयतत्त्ववेदिन - ' ज्ञात शुद्धात्मा य म ज्ञाता एव
उपमात्रिकन्यादिद्वैतमग्न्यन्ग्रामहत्वात् । म केवलमेवो ज्ञातिर
नान्य प्रिषये कर्तृकर्मणोरनन्यत्वान् ।

इत्थं तात्पर्यम्—शुद्धात्मनि दृष्टे शुद्धात्मपरिणतिमग्नान्
शुद्धात्मा दृष्टव्यो ज्ञातव्य प्रतिभातव्य एवास्ति यत्प्रतिभासनात्
विविधसत्तापसज्जत्तम्यारथ नाशिता प्रवर्तते । म शुद्धात्मा
प्रमत्ताप्रमत्तादिसर्वपर्यापस्वरूपगूढ्य समस्तपरद्वयविरिक्तो ज्ञाय
रुमार एव तमेव पश्य विन्नय ध्यायस्व सर्वमकल्पप्रिमृत्तश्च
मन्ननुमय ।

नन्यात्मा दर्शनानचाग्निवास्तु वर्तत एव तद्गुणाना गुण
स्थानपरिणत्या प्राग्परचान् पूर्णत्वाचदमाये च आत्मास्तुन
एवामिद्वत्तात्तत्त्वथ केवल ज्ञाय एव शुद्धम्यस्य दर्शनानचा
ग्निवत्त्वेनाशुद्धत्वमिति चेन्न यत -

वयहारगुणदिस्मद जीरम्म चरित्त दमण शाण ।

शानि शाण य चरित्त य दसख जाणयो सुद्धो ॥७॥

अनन्तधर्मा मन्त्रामेदपरिणतवाशकमारमपनीरस्य तीर्थप्रवृत्ति-
निमित्तवृत्तगुणगुणिभेदरूप परहारनयेन तत्त्वानवबुद्धस्य कैरिचद्ध-
मैरत्रोद्यनाय चरतीति चारित्र पश्यतीति दर्शन जानातीति ज्ञान-
मिति प्रणान्या दर्शननानचारित्रवत्तोपन्तिर्यते । परमार्थतत्त्वान् ।
गुणपर्यायाभेदव्यवस्थितद्रव्यस्यैकज्ञायरुमारमवत्वेनानभयमानताया

न दर्शन न ज्ञान न चारित्र केवल प्राप्य एक एव शुद्धः ।

अथ हि केचिद्वस्तुस्यातन्व्यस्वभावनयप्रकारान्ववेदिभिर्बहुभि
प्रकारैर्जीवस्याशुद्धत्वं प्रथयन्ति तथाहि-जीवस्य कर्मादिपरद्रव्य-
मयोगेनाशुद्धत्वं कमनिमित्तोद्भूतपर्यायनिवमान्यतयाऽशुद्धत्वं
पापादिप्रकारभावेनाशुद्धत्वं व्रता करोमि सायम पालयामित्यादि
शुभविशारत्वंनाशुद्धत्वं । तत्र तत्त्ववेदिना वदन्ति एतैरशुद्धत्वं दूमा
स्ताम् तेषामय मम्यगर्जनानुभवप्रकरणे विचारमात्रस्याप्यसहत्वात्
तत्र श्रुत्यात्मनो दर्शनं ज्ञानं चारित्र्यमिति विशिष्टभेदमात्रस्याप्य
शुद्धत्वं नास्ति । परमार्थनिजशुद्धात्मद्रव्यानुभवे तद्विशिष्टानाम
विद्यमानत्वात् । अगण्डस्वभावं निजज्ञागुरुभावे ज्ञाते सत्यापि
प्रास्पदव्यापुण्यादिभावा भवन्त्यथवा ज्ञानदर्शनादिभेदविशिष्टा
उपयन्ते तथापि “त्रिणाग विशिष्टाश्च न मे स्वभावा मे ज्ञायक
भावस्याभावाः । एतेषां विकारणां विकल्पानां च नाशक एव न तु
रक्षक पर्यायस्वभावेन भवन्ति चेद्भवन्तु अहमित्येव ज्ञायकस्व-
भावाऽऽ” इति दृढप्रतीत्या मददृष्टिं सल्लस्य एवास्ते ।

दर्शनं ज्ञानं चारित्र्यमित्यादिभेदाभेदविशिष्टा क्रमापेक्षगैर
भवन्ति क्रमस्तु मनसि अपेक्षा त्रिणाऽगणय एवेति भेदवादिमनसो
ऽपलम्बिनो ज्ञानम्या मम्यगदर्शनविषयभूतागण्डनिर्मलज्ञागुरुभावरूप
निविश्लेषानुभवाविषयत्वाच्चेति विशिष्टा दृष्ट्या न व्यवतिष्ठन्ते ।

यद्यप्यात्मनि प्रत्यक्प्रत्यक्स्वरूपवन्तोऽनन्ता गुणा सन्ति
तपु प्रत्यग्गुणेषु दृष्टिं कुर्वाणानां गुणमयाभेदैकत्वगत

आत्मानुमरगोचरो भवति पुनस्तु यताम् योऽनुमवे लक्ष्य एव
नास्ते तस्मिन् स्थिरता इत्यस्यात् ? तत्सर्वं विना मोक्षमार्गा
मोक्षरूपं क्व कथं वा स्यात् ?

अनन्तरिमित्येवस्मिन् निरन्तरमभ्यासमये भेदद्वारा विज्ञाते
मति गुणदृष्टयनुमरो न जायते अभेदैराग्रयता चाशङ्क्या ।
पतो ह्यस्मिन्पञ्चाण्डस्य निजशुद्धा मरोऽपरोध विना विस्मये
म्यास्त्वन्निरोधाऽशङ्क्य, ततश्चान्तरात्ततश्च मयमादयोऽशङ्क्या ।
वाङ्मयक्रियामात्रस्य मोक्षमार्गात्तस्य निपेक्षान्न तेन स्मिन्पञ्चीष्ट
साध्यम् ।

असृष्टोऽप्ययमात्मा स्वरूपेणास्तिपररूपेण नास्ति द्रव्येणैवो
गुणपर्यागैरनेह इत्याद्यनेह उर्ममय । अथ स्मिन् यदाऽनन्तगुणभेद
रूपैकपिष्टत्वेन निरिस्म्यनयाऽनुभूयते तदा पूर्णोऽनुभूयते यदा
भेदविस्मयपुर मर विज्ञापते तदा म अगन्तारौपातो निश्चय-
नयविषयमात्राण्डमात्मानमुपलभस्तेति परमोपदेश ।

सम्यग्दर्शनस्य विषयोऽसृष्टनिर्मलः प्रशालानुगतकलिरला-
धिरहितसामान्यैकरूपचैतन्यमात्रस्तस्य लक्ष्ये निर्गतपर्याय आदि
भूय तत्रैव सामान्ये सम्मिलति तत्पदशो भवतीति मात्र ।

नानया गाथयाऽर्थस्य गुणानां विप्रतिषेध स्मिन्त्र परमार्थ
स्वरूपात्मन्यभेदानुमरस्य स्थितिः प्रदर्शिता । वस्तुतश्च द्रव्यम-
सृष्टमेव मयमात्र माभ्यर्थ्यैवैव सामयिनी परिणतिश्चाप्येव ।
असृष्टैवमस्तुनो निर्गोधभेदकल्पनमपि व्यग्रहार ।

सम्पददर्शनादयः पर्याया लक्षितपर्यागमेदश्च व्यापहारः।

तेन मद्भूतव्यापहारेणैव ज्ञानिनो दर्शनं तान् चारित्र्यम् । मेदलक्ष्य
पर्यागनिर्मलता न, लक्ष्यविशेषा गण्डितस्वरूपत्वात् । यत्र
मिद्वपर्यागरूपशुद्धतत्त्वलक्ष्येऽपि रुवरनिर्जरे गदिते तत्र तत्पर्या
गानुरूपानादिमिद्वज्जागरमात्रलक्ष्यो गमित एवास्ते । तत्रापि
जागराम्परभागानुभूत्यैव मरुत माडात्म्याम् ।

दर्शनज्ञानादयोऽनन्तगुणा वस्तुरूपैश्च एव भूत्वा कथ-
चित्कार्यापक्षगा मियो विवर्तन्ते । गतो हि ज्ञानगुणद्वारा मरुत-
गुणा स्वस्वरूपशब्दाद् भिन्ना अप्येकस्वरूपेणैव प्रतिभासते ।
गत्रापि तं भिन्नभिन्नमूलक्षणस्तथापि ते सममेवमेव वस्तु ।
वस्तुनि द्वयगुणपर्यागमेदा न सन्ति अन्ययिमामान्यरूपद्रव्य
सहभाविनिशेषलक्षणगुणप्रमभाविनिशेषलक्षणपर्यागेष्वेकस्या व्याप-
स्थितस्या वस्तुत्वात्, तमवगमगितु गुणगुणभेद कृत्योपदेशपद्ध-
तिर्व्यवहारः । व्यापहारविशेषभूतानां दर्शनं तान् चारित्र्यादीनां
पर्यायाणां स्वस्वलक्षणप्रसिद्धगुणानां लक्ष्यं शुभरागसंपादकं ।
अथ एव सामान्यचित्तन्यभाषट्पिस्तु रत्नत्रयविकासस्य द्वैतव्यस्य
च कारणम् सामान्यनिर्मललक्ष्यस्य विशेषे नैर्मल्यस्य निरन्वन-
त्वात् । तत्रापि विकास पर्यायो व्यवहारः । यस्य विरावरूपस्त-
द्द्रव्यमिति निश्चयः ।

अथ पदव्याख्या क्रियते-

व्यवहारेण वस्तुगतस्य विशेषनिरूपेण गुणप्रतिपादनरूपा
नपचरितमद्भूतव्यवहारनयेन कार्यविशेषमापन्नगुणप्रतिपादनरूपो

यतो ह्यात्मा मिलैस्वभाव एव ।

जाणगो सुद्धो-तहि मिमस्तीति प्रश्ने समुत्तरमेतत्-नायक , शुद्धचैतन्यस्वभाव । यद्यप्ययमपि मिमल्यः किन्तु पूर्णाखण्ड यस्तुप्रतिपादनदत्तशक्तित्वात्नेन शब्देन स वाच्योऽमीप्सित प्रतिपादित ।

इदमत्र तात्पर्यम्-यथा ह्यग्निनिश्चयनयेनाग्निरभेदरूप एव ज्ञायते किन्तु व्यग्रहारेण स ढाहक पाचक प्रकाशक , भिन्न भिन्नकार्यापेक्षया भेदरूपो ज्ञायते । तथाऽयमात्माऽप्यभेदविषयि कनिश्चयनयेन शुद्धचैतन्यस्वभावोऽपि भेदरूपव्यग्रहारनयेन ज्ञानस्वरूपो दर्शनस्वरूपश्चारित्र्यरूपो वेति भिन्नभिन्नकार्यापेक्षया भिन्ने तस्य धर्माणां संयोजनमपि बुद्धौ वर्तते । किन्तु भेदलक्ष्यस्य रागमपादकत्वात् निर्मलनिर्मिग्लपैकस्वरूपाभेदलक्ष्यस्य निर्मलता संपादकत्वात् निश्चयनयोपयोगे प्रयत्नो विधेय तर्हि शुद्धनिश्चयनपापरनामा परमार्थ एव वक्तव्य उपेक्षयनयस्य प्रतिपादने लक्ष्ये च रागादिनिग्लपोषत्तेरिति चेत् -

जड एति सक्रमणज्जो अणज्जभास विणा उ गाहेउ ।

तह यग्रहारेण विणा परमत्थुग्रसणमसक ॥२॥

तथा म्लेच्छपत्न्या गतेन केनचिदार्येण म्लेच्छभूपालप्राप्त प्रणामेनार्गभापाया स्वस्तीत्यभिहितो म्लेच्छभूपालोऽपरिचितार्य मापत्वेन तथामिधमा यत्राचम्यब्रह्मानम्रोधात्किंचिदपि नाग्रमुष्मानोऽनिमेपोन्मपिनतयनो मेव इव कमल निरीक्ष्यत एव । तत्र

अथ क्वचिदध्यात्मयोगिना कदापि ज्ञातस्त्वप्येन निरुद्धमव्य-
 ञ्चानुवृत्तमैव हितमित्यभिहितं प्रत्यामन्त्रमसारोऽपीदानान्तन
 विचित्रात्मन्योऽनिमेषान्मेपितनयनो मेव इव केवल निरीक्षत
 व । यथा ॥ यदाऽऽपानागमापामम्यद्वैकार्थनेन तेन म्लेच्छ-
 णामरुलम्भ्य तेऽविनश्यत्स्व स्यादिति याच्या प्रतिपाद्यते तदा स
 कृच्छ्रभूषणाऽपि स्वरहितस्य प्रतीन्यानदाश्रुडर्पायमाणनयन मनसुद्धय
 शीपति । तथा यदाऽनिमेषोन्मेपितनयनाकृयाऽतविनत्रोऽन्नि-
 वेत्रानुरयमित्यनुद्धय व्यग्रहाग्निरचयनप्रतिपादनविविविद्व-
 न्तेन तन गुरुणा व्यग्रहारनयव्यलम्भ्य दर्शनमानयाग्निरागम्य-
 गामयादिमिश्रद्वयव्यापयामपदम्बार्थ प्रतिपाद्यते स्या सु-
 त्वर तदनुभवयत्नशील मन्त्ररूपगिवाय सतुष्टो भवति । अथ
 व्यवहारेण विना व्यग्रहाग्निजनस्य परमायवावग्याऽकृच्छ्रादयन
 विनयोऽपि वक्तव्य एवास्ति । किन्तु यदाऽऽपानं न म्लेच्छ-
 तथा स्वमन्त्रितामन्त्रलीनं प्रति व्यवहारेण नञ्मन्त्रय-
 यनिमेषोन्मेपितनयनन्ववदाचार पात्रस्य त्रिष्व दंगदम्बेय
 चास्तिरुता श्रीकृतिमनुमापयति नैतानदव कृच्छ्रादन्तु नादि ददे
 सोसाहा मोनमार्गं प्रकटयितम् ।

यथा च म्लेच्छ मन्त्रिणस्य क्त कृत्वा मुक्तम्
 तथा मन्त्रोऽपि सु सुष्ठु यथासंभवित यत्तु वा कृच्छ्रादि मन्त्रे
 रस्तुस्यातन्व्य विज्ञाय सर्वक्लेशादुपम मन्त्रननुवर्ति
 श्रोतृणा

कीयज्ञानस्य पूर्णरूपत्वात्तद्भास्य । तदनुस्य च परमरुणो
वक्ताऽपि सचेष्टीभवति । श्रोतार मिल निर्मल पूर्णं तत्त्वमगन्तु
निर्मलपूर्णशक्तिप्रयोगेन सोत्माह मायधान मुहुर्मुहुस्तत्तत्त्वमभि
मन्यन्त एव स्वदयाशीलस्य तत्त्वान्मोघपर्यन्त प्रमादरहितत्वेन
प्रयत्नशीलत्वात् ।

परमार्थस्तान्दण्डोऽयत्तव्य स्वमवेद्यस्तमगमयितु गुण-
द्वारा पर्यापद्वारा च भेदीकृत्य व्यग्रहारस्य प्रयोजनम् ।

आत्मा हि स्वद्रव्यक्षेत्रकालभासचतुष्टयात्मकस्तत्र द्रव्यत्व
गुणपर्यापसमूहरूपपिण्डत्वं गणनाविषयत्व । क्षेत्रत्वमसत्त्वात्-
प्रदेशरूपव । कालश्च पर्याप यो यस्मिन् समये वर्तते स तत्र
तस्य काल । भासात्मकत्वं च सर्वगुणमयत्वं तेषु चाभेदनात्मजी
वननारणात्मकचैतन्यमयत्व । तत्र द्रव्यक्षेत्रकालदृष्ट्याऽऽत्म
निरीक्षणे विरुन्धकृतेव ज्ञानज्ञेययोर्द्वैतत्वात् । चैतन्यभावेनालोक-
ने ■ मर्यादाऽऽहारक्षणिपर्यायाणामत्यन्तगौणत्वेन सर्वव्याप्यैक-
चिद्रूपस्य चैतयेन सचेतित्वाच्चेतनचेत्ययोरद्वैतत्वेन तस्या शुद्धा
त्मानुभूत्या निरिक्लृप्तरूपस्य परमार्थवस्यानिर्माव समुप-
लभ्यते । तदनुमयस्य तथाभेदरूपेण प्रतिपादयितुमशक्यत्वा-
द्गुणगुणिनोर्व्यपदेशतो भेदमुत्पाद्य व्यग्रहाग्नयेन ज्ञानिनो दर्शन
ज्ञान चारित्रमित्यर्थे शिष्य प्रतिपाद्यते ।

सम्पददर्शन निश्चयनयनिषयो नास्ति किन्तु यो निश्चयनय-
निषय स एव सम्यग्दर्शनस्य निषय । एवमपि निश्चयनय

सम्पग्दर्शनस्य विषयो नास्ति निश्चयनयस्य सम्पग्दर्शनस्य च
गडरूपत्वात् तयोर्विषयस्य चाखण्डरूपत्वात् ।

अथ हि यथाऽऽनार्थानार्थभाषावेदिनाऽनार्थभाषयाऽनार्थ
प्रतिपाद्यते तथा निश्चयव्यवहारात्मकप्रमाणवेदिना भेदप्ररूपक-
व्यवहारनयेन व्यवहारी जन प्रतिपाद्यते । तत्र निर्मलपर्यायि-
तरेऽपि लक्ष्यमसत्स्थं सर्वगुणाद्यभेदरूपो ज्ञापकमात्र पूर्ण
आत्मा लक्ष्यीकर्तव्यः ।

गुणगुणिनोर्भेदमुत्पाद्य प्रतिपादनप्रक्रिया श्रुत्वा भव्यो भेद न
पश्यति किं त्वगुणद्वयात्मनोऽभेदानुमवने प्रयत्नशीलो बोध
वीति । सम्पग्दर्शनपथायमध्यनरलोक्य सम्पग्दर्शनविषय
भूतपूर्णाखण्डद्रुवस्वमात्रमवमात्मानमनुमरति । सम्पग्दर्शन-
स्य पर्यायरूपत्वेन सम्पग्दर्शनपर्यायलक्षणेनापि तस्याखण्डस्य
विक्रामामम्भरात् ।

अथ पदव्याख्या विधत्ते—

जह—यथा येन प्रकारेण, (रक्षयमाणेन)

एति—नापि-अभिगच्छो दृढतापूर्वपरिणने समस्ति न निषेधे ।

सम्प—शम्य मामर्घ्यविषयं शक्तुं योग्यं शक्यं ।

अणुज्जमासविणा—अनार्थं स्लेच्छ सङ्कृतमापानभिर । अत्राना-
र्यदृष्टान्तस्य आयेभाषाप्रयुक्तशब्दार्थानभिज्ञताप्रयोजकत्वम् ।

अणुज्जमासविणा—अनार्थभाषा विना अनार्थमात्रभाषाप्रयो-
गेण विना ।

ग्राह्य-ग्राहयितु अर्थं ग्राहयितु अर्थग्रहणरूपेण समाध-
यितुम् ।

तद्-तथा तेन प्रसारण लीमिदृष्टान्तपद्धतिम् !

व्यवहारेण विद्या-भेदोत्पादकव्यवहारनयन विना ।

परमत्पुण्यमण-परमार्थविदेशन परमार्थस्योपदेशनम् ।

अमक-अशक्य, शक्य न मरति ।

अह अणुज्ज्ञा अणुज्ज्ञाभामविद्या ग्राह्यं सक्-यथा

अनाथो म्लेच्छः म्लेच्छभाषाप्रतिपादनेन विना संस्कृत-भाषा
प्रयुक्तशब्दार्थं कथमप्यवगोचयितुं न शक्यः ।

तद् व्यवहारेण विद्या परमत्पुण्यमणसक-तथा गुणगुणि-
भेदप्रतिपादनेन विना-उक्तव्यसनातनाश्रयापदेश अपि ग्राहयितुं
मशक्य एव ।

इदमत्र तात्पर्यम्-अथ परमार्थतत्त्वानुभविनोऽनुभूततत्त्व-
यथाऽनुभवे समामीत् तथा प्रतिपादयेयुरत्र न कोऽप्युपायः
अनुभूतोऽर्थ अनुभवगम्य एव तथापि मुमुक्षुशिष्याग्रहण करु-
णया च प्रमत्ता भन्तस्त विध्युपदशेन गुणगुणिभेदव्यपदेशेन
प्रतिपादयन्ति । अत व्यवहार प्रयोनरुस्तथापि विधिदृष्टिं गुण-
गुणिभेददृष्टिं विहायाभेदरूपपरमार्थ एव लक्षितव्यः ।

ननु किं व्यवहारोऽमत्यो यतो व्यवहार अनाश्रयणीय-
स्यादिति चेन्न यथा द्रव्यस्य द्रव्यरूपत्वात्सत्यत्वं तथा पर्याय-

दृष्टव्यमित्यादित्वात्सत्यत्वं । पर्यायस्यामत्यत्वे परिणमन-

स्यामद्वास्त्वेन द्रव्यास्त्यागमात् स्यात् पर्वांगशून्यास्यार्थस्य
ममृङ्गमन्परात् तथापि यथा द्रव्यास्त्या द्रव्यात्वं त्रैकालिकमवि-
नवरमेकस्य, न तथा तस्य परिणमन त्रैकालिकमविनर-
राद । तस्मात्पयागप्ररूपस्य व्यावहारस्यभूतार्थो निगद्यते ।

किंच क्षणिकपर्वांगदत्तये लज्जास्त्या क्षणिकत्वात् ध्यान
विषयमनातनतोऽभावनैराग्र्यस्याभात् अनैराग्र्ये तु ध्यानमपि न
समयति निर्विकल्पकस्थितिर्दुर्गमास्ताम् । अखण्डाविश्वर
द्रव्यलक्ष्ये घोषाक्षानसारणमदृश कर्गमिति न्यायेन निर्विकल्प
ध्यानोपायन कारणसमगमारानुरूपस्यार्गममगसारनिष्पत्तिरिति
निश्चयनगो भूतार्थ इति दिक् । ततो व्यवहारनयोपायेन तत्त्वमत्र
गम्य तत्त्वमेव लक्षितव्यमिति भावार्थः ।

ननु व्यवहारस्य यथ परमार्थप्रतिपादकत्वं व्यवहारस्य भेद
रूपत्वादिति चेद्दृष्टान्तपुर सरमुच्यते-

जा हि सुपण हि गच्छइ अप्पाणमिण तु केवल सुद्ध ।

त सुपकेवलिसिमिणो भणति लोपप्पईवयरा ॥६॥

लो सुपण्णा सत्ता जाणइ सुपकेवल तमाहु जिण्णा ।

णाण अप्पा सद्धा जम्हा सुपकेवली तम्हा ॥१०॥

मन्त्रागमपारगो युक्तिस्त्रानुभूतममुलव्यविशदा मतत्वे यो
मात्रतुतेन शुक्लध्यानरूपस्वसवेदननानेन निर्विकल्पममाधिनाऽऽग-
मनानोपयोगेन वा पाणिखामिन्मात्रानुभूतगत्या ज्ञ नस्य स्वात्मन्येव
त्रियोत्पत्ते केवलमनहाग शुद्धमद्वैत रागादिरहित निनामान

मभिगच्छति त सङ्गनागमपारगवान्बलोरुप्रसाङ्गह्यमापन्ना परम
 र्थं परमार्थत श्रुतकेवलीत्यभिप्रेदुवन्ति । यश्च सर्वं श्रुतज्ञान
 जानाति स व्यवहारेण श्रुतकेशलीति गणधरदेवा व्रुति । अत्र
 य एवान्तर्दृष्ट्या परमाथश्रुतकेवली स एव तज्ज्ञानरिपगाद्वय
 देगतो व्यवहारश्रुतकेवली । नात्र मङ्गनागमागमोदधिरहित कश्चि
 दितर सामान्यसम्यग्दृष्टिर्निश्चयश्रुतकेशलित्वेन निराक्षत एकरम
 व्यवहारस्य परमार्थप्रतिपादनस्य प्रवृत्तत्वान् । यथा हि घटज्ञानी
 घटज्ञानरिपयामिठन्नत्वाद्भिन्नघटपदार्थं जानातीति भेदेऽभेदो-
 पचाराद्वयवहारेण घटज्ञानी । तेन व्यवहारेण घटज्ञेयाकारनिष्ठ
 ज्ञानव्यक्त्या परमार्थत स्यात्मन्येव क्रियात्पक्षेर्घटज्ञानस्य स्यात्म
 रूपत्वात् स्य तथात्मान जानातीति परमार्थस्य प्रतिपाद्यत्वाद्वद
 ज्ञानीति व्यवहार प्रयुज्यते । तथा सर्वश्रुतज्ञानी सर्वश्रुतविषया-
 धिन्नत्वाद्भिन्न श्रुतविषयं जानातीति भेदेऽभेदोपचाराद्वयवहारेण
 द्वादशागश्रुतज्ञानी । तेन व्यवहारेण सर्वश्रुतनेयासारनिष्ठज्ञानव्यक्त्या
 परमार्थत स्यात्मन्येव क्रियोत्पत्ते सर्वश्रुतज्ञानस्य स्यात्मरूपत्वा
 त्स्य तथात्मान केवल जानातीति परमार्थस्य प्रतिपाद्यत्वान्श्रुत
 केवलाति व्यवहार प्रयुज्यते ।

यतो हि सर्वश्रुत ज्ञानमात्मैव ज्ञानतादात्म्यस्या मन्वेवोपपन्नो-
 स्तथा सति च य सर्वं श्रुत द्वादशागागमप्रसीर्णरुमय जानातीति
 कथने तथा भूतानमयमात्मानं जानातीत्यायाति स च परमार्थ
 एव । अत्र हि भावश्रुतज्ञानमयस्यात्मन परमार्थस्य परिच-

यद्यपि सर्वश्रुतानां गुणपर्यायभेदेन व्यपदिश्यतो व्यवहारन्यास्य
प्रयाम । तथैव चानन्तगुणामेदरूपस्यैकद्रव्यनिष्पीतानन्तप-
र्यायस्य चैतन्यमयस्यैकस्वभावस्य परिचायाय यो वस्तुपाथा-
त्मावलोकनम्वभाव रूप दर्शने गथार्थमवेदनस्वभाव ज्ञानं
आभावरणस्वरूपं चारित्र्यमततीत्यात्मेति गुणगुणिनो भेदेन व्य-
पदिश्यतो व्यवहारन्यास्य प्रयास ।

अथवा यो द्रव्यश्रुतधारेणोत्पन्नेन भावश्रुतरूपेण स्वसंवेदनज्ञानेन
केवल शुद्धमात्मानं जानाति स श्रुतकेवलीति परमार्थश्रुतकेवली ।

नञ्च स एव यदा स्वशुद्धात्मानं न भावयति बहिर्निर्गम्य
द्रव्यश्रुतार्थं जानात्मानो व्यावहारश्रुतकेवली । अत्र परमार्थ-
श्रुतकेवलिनो व्यवहारतया द्रव्यश्रुतार्थवत्त्वं, व्यवहारश्रुतकेवलि-
नञ्च परमार्थतया तथाभूतानामपात्मभाववत्त्वं प्रमाणमन्मतमेव ।

अन्यच्च यथा यः केवलज्ञानेन केवल शुद्धमात्मानं जानातीति
स केवलीति परमार्थो यच्च न एव क्षीणसंक्रान्ताज्ञानावरणत्वेन
युगपत्स्वमाकातमिदं द्रव्यक्षेत्रकालभावतया सर्वं जानात्यसौ
केवलीति व्यवहारः । अत्राप्यत्र व्यवहारः परमार्थमेव प्रतिपाद-
यति न मिश्रितद्रव्यतिरिक्तम् । कुत ? यतो हि मिश्रणयोगात्
निष्ठासौ शक्तिरात्माऽनात्मा वा । न तादृशनात्मा सत्तत्त्वाप्य-
नात्मनो शक्तिक्रियात्वादात्माभावात् । ततो विशदज्ञेयानाम्
निष्ठशक्तिव्यवस्थितं ज्ञानमात्ममेवेति हेतोर्यं सर्वं जानातीत्यभिमा-
न्यते यः

केवलमात्मान जानाति न केवलीन्यागाति । एन ज्ञाननानिनो
भेदेन व्यपदिशना व्यग्रहारेण परमार्थ एव प्रतिपादित । तथा
दार्ष्टान्तिनीभूतात्मनानोपायऽपि निदिध्यासितव्याम् ।

अथवा यो निश्चयतो मायश्रुतेनाप्रत्यक्षमेव ज्ञायस्वभाव
श्रुत केवल निमात्मान स्वैर्यक्त वातवानमो परमार्थत श्रुतकेवली
यश्चात्मातुद्वैतन्मपमामान लभगिना तत्परिणमनवितर्क
ऽप्रतिष्ठते न व्यग्रहारेण श्रुतकेवली । स्वतन्त्रोऽह ज्ञानमात्रमेवाह
मिति मायना यद्यपि रागागमिश्रितो वितर्क मनोनिरुन्धस्तथापि
तस्यात्मनिपमतगा प्रवर्तमानन्त्रन परमार्थदर्शनाऽह एन स व्यग्र
हारेण श्रुतकेवली । इत्थमपूर्णश्रुताननापि मन्त्रश्रुतनिपासीभूत
दूर्यात्मनिपपीरग्यात् पथमन्त्रस्त्ववितर्कशुद्ध्यन्प्रायोग्या श्रुत-
केवली । अथवा न परिपूर्णात्मदर्शी श्रुतकेवली भविष्यतीति
द्रव्यनिक्षेपमग्न्यावहारेण श्रुतकेवली । केवलंगरा श्रुतकवलित्व-
पूर्वेत्यात् “शुभले चाद्ये पूर्वमिदं” इति वचनाच्च ।

अथ पदव्याख्या क्रियात्-

जा निनमर्शश्रुतायगोचपरिणया स्वचतुष्टये परिणम्यकृत्
मर्मक्रियाऽव्यतिरिक्तवस्तुतगा स्वस्या क्रियाविपरायमापन्नो ग
वर्ता ।

हि-रफुट, निश्चयतो, निश्चयनयेन वा स्वकीयकृत्कर्म
क्रियैरचट्टिपुर सराध्यात्मप्रज्ञप्ते ।

तुल्या- निरिहारज्ञानस्वभावरारण्योपादीनप्रविशत्सर्वश्रुत-

ब्रह्मोपशान्तिस्वामयेदनज्ञानरूपभायश्रुतेन

अहिगच्छद-अभिगच्छति अभि समन्तान् निरुत्तरहितत्वेन
एकपद्याऽधिष्ठानतया वा सर्वप्रदेशैरुत्पापारेखानन्तशक्तितया
वर्गुणामेवमयानुभवेन गच्छति जानात्यनुभवति ।

करल-निजपत्ताकमसहाय स्वयं स्वसर्वस्वतापच्छिन्नम् ।

सुद्ध-परसत्तया रहित निःशालेष्यनुगत चैतन्यमामान्यात्मान
वयं रागादिरहितम् शुद्धम् ।

इण-इमं स्वमयेदनप्रत्यक्षविषयीभूतम् ।

अप्याण-दर्शनानाचारिणानीन मत्तमतमान निजम् ।

त-अनिजपट्कारस्तया प्रवर्तमान पूर्वोक्तं तं पुण्यम् ।

लोयप्पदीग्गरा -लोकपत्नीपक्षा मध्यगमतिश्रुताश्रयिभ
पर्णानानधारित्वेन श्रुतेन परोक्षतया लोकोलोकमयं सर्वं
नन्तं सर्वान्वितरमेण वाटरवाटरवाटरवाटरसूक्ष्मसूक्ष्मवाटरो
क्ष्मसूक्ष्मसूक्ष्म त्वाच्छिन्नान् सर्वास्फुटान् द्रव्यसमोदग
गमवगोपशमनग जीयतश्च मनःपर्णगह्वरिस्त्रेण मनोवि-
त्पाश्च प्रकाशगन्तो गणपरदेवा ।

इमिणो-अपग निमिषद्विप्राप्ता निर्मला सर्वप्रमाणभृता

सुयकेवलं-परमार्थश्रुतकेवलिनम् ।

भणति-स्वयं तत्त्वमनुभूय प्रस्तापनाफले याथावच्छेदं कथ
न्ति ।

जो- स , रेणो शेवा

कर्ता ।

कर्ता ।

सर्वं सर्वमाचारग्रहस्थानममनायव्याख्याप्रनप्तिनात्वं
पासकाध्ययनात् हृद्गालुचरोपपादिकदशप्रश्नव्याकरणरिपार-
नदृष्ट्यादाहमय सामायिकचतुर्विंशतिस्तवाद्य गनाद्यमय परिपूर्ण
पणाण-श्रुतज्ञान द्रव्यश्रुतम् ।

गदि-इदमेवेदशमिति नि शक्यतया जानाति ।

अन्तर्गतामाय द्रव्यपर्यायमय पर्यायप्रधानतपनिरूप्य-
ण त पुरुषम् ।

णा-जिना सर्वदेवा गणधरदेवा वा ।

केनलि-सर्वद्रव्यश्रुतं व्यवहारश्रुतकेवलिनम् ।

हु-आहु प्रुपन्ति सुव्यक्त प्रकटीबुर्वन्ति ।

दा-वृत्तो हि स आत्मज्ञो द्रव्यश्रुतकेनली निगद्यतेऽथवा
यश्रुतश्च आत्मज्ञो वेति प्रश्ने हेतुमाह यस्मात्कारणत्वं ।

यं णाण-अत्र प्रकरणे सर्वद्रव्यश्रुतविषयतया व्यज्यमान
तमयं ज्ञानं आत्मसवित्तिविषय परपरिच्छित्तिविषय वा ।

या-आत्मा त्वं स्वस्य गुणानां स्वस्मिन्नेवक्रियानिष्पत्ते स्वं
दभिमतत्वाच्च ज्ञानस्यात्मव्यतिरिक्ततयाऽनुपलब्धेरात्मनो
नमयत्वाच्च ।

दा-तस्मात्कारणात्-सत् सामान्यविशेषात्मकत्वात् ।

सुदकेनली-श्रुतज्ञानस्यात्मव्यतिरिक्तत्वाभावात् श्रुतज्ञान सर्वं
जातीत्यभिभाषणे तथाभूतज्ञानमयमात्मान जानातीति निष्कर्षा

तत्प्राप्येष्टुक्तवली, आत्मनो ज्ञानव्यक्तिपरिरिक्तस्य ६-२
 सामस्य एतदुक्तं पञ्चादमानप्रमदात्तदामुदत्तस्य
 ज्ञानात्तत्पमिभाषणे ज्ञानव्यक्त्यानां स्वनमिदं वेदं इत्युक्तं
 भवति ।

इदमत्र तात्पर्यम्—यथा ह श्रुतदेवतातिष्ठानं न भवेत्तत्
 श्रुतं नानाति न श्रुतकल्पनाति द्वे पाद्यान्ति रक्षितव्यं त
 तन्मनेन परमार्थश्रुतयेति निश्चयनं तथा कल्पनं कल्पना
 नानाचारिणा एव तातया मेति अनन्यमार्थमद्वयत्वं कल्पना
 पश्यद्वारा लम्बनेन न च यमायाऽप्यामा निश्चितं कल्पनं
 कथं व्यवहार इति चेद्धेदकथने मेदशरीराणि निश्चितं कल्पना
 गुण्यपरमार्थात्माऽननुमनात् । तदिदं परमार्थं तातया
 चेदगण्डमात्मानं सलन्ध तत्त्वम् च एव तातया कल्पना
 त्वात् तत्प्रतीतेरवाधितत्वात् ।

तथा च कोऽपि शुद्ध आत्मा ११ यत्र चित्तं न भवति
नादिरनत स्वमहायोऽग्रह स्वमनसोऽग्रह म
आत्मा तत्र रागादियोगो दूरमास्ताम् ननु ननु दूरमास्ताम्
विषटनतया तत्र दर्शनं ज्ञानं चास्ति किं ननु दूरमास्ताम्
त्मानुमप्रस्तावे दु महस्तव परमात्मा ननु दूरमास्ताम्
तथा नानुसर्तव्य इति दिक् ।

ननु परमार्थप्रतिपादक परमोक्तं परद्वानय
सर्वव्य इति चेत्—

वयहारोऽभूत्वा भूयत्यो दसिदो दृमुद्धरणो ।

भूयत्यस्मिदा सनु मम्माइड्डी हउइ जीरा ॥१५॥

व्यवहारनयः सिल प्रतिक्षणध्वसोऽयं कथमिति । नृपपरिणा-
मप्रतिपादकत्वेन पथस्त्ररूपास्तित्तिर्निरतिनिरतमानानेऽव्य-
पनभाभिप्रायित्तेन वस्तुनो निरपचाभेदैक्यामस्त्वऽपि त्रैकालिकाक्रम-
वर्तिगुणानां प्रयोनस्त्वेन चाभूतार्थप्रतिपादकस्यादभूतार्थः । शुद्ध-
नयन्तु सत्त्वगुणाभेदैकपिण्डमापान्यविशेषात्मनस्तु निर्विशेष-
समग्रैः कृतापरमाप्रयोजमानज्ञातुपरमार्थनेतृत्वाद्भूतार्थो देशितः ।
तत्र यः स्वविषयमात्रप्रतिपादकव्यवहारनयानिरोधेन मध्यस्थः सन्
शुद्धाण्येकैकवर्तिभामभयनिनभूतार्थमाश्रयति स सिलामेदरत्नत्रय-
लक्षणनिर्विरूपममात्रिलोपसलब्धः शुद्धात्मानुभवितृत्याभिरव-
येन सम्पद्यष्टिर्भवति ।

नायार्थनिमित्तनिरपेक्षो निरुपाधिरुपाख्यानिर स्वभावात् न
एव त्रिकालगोचरत्वात्सद्वान्तः प्रकाशमानत्वाच्च भूतार्थः । वायार्थ-
सद्भावात्सद्भावनिमित्तमापेक्षो भावो मुख्यविकारः न च वर्तमान-
मानसः । पुण्यपापादिभावा-
न्मो न भूतार्थमुपलभते । ॥ ह्यात्मस्यभोगो
वायमाधनेन वाऽऽविर्भावो धर्मस्य धर्मिण्येव
॥ भविष्यामायोगात् । धर्मिसामान्यालम्ब-
व्यक्तेः । स्वाधीनपूर्णपण्डितानन्दमयनिजप्रदणो
सहजानन्दः स्वयंसिद्धव्यक्तिरु इति मारः ।

विश्व-१६प्रवृत्त्यादयः परमार्था मनो न व्यवहारस्ते खलूप-
 वे एव । रागद्वेषादयश्चात्मस्वभावेऽप्रतिष्ठितादमद्भूतव्यव-
 हार । मतिश्रुताभ्यामप्युक्तमस्ति निमित्तमापेक्षत्वात्त्वष्टिस्त्या-
 दन्तजानादयश्च कमामद्भावननिमित्तज्वा मदशक्त्या निरतरमपि प्रति-
 षेधः प्रवर्तमानत्वाद्युपचरितमद्भूतव्यवहारः । केवलं यो निर्विक-
 लज्ञानानन्दमयाग्रण्डपरमार्थस्वरूपान्मनो ध्रुवमभ्यभूतज्ञानादि-
 गुणमिवानतो मेतया व्यपदिश्याम्योगीश्वरमनुपचरितमद्भूत-
 व्यवहारः सिल्लप एव परमार्थप्रतिपादननिमित्तरूपो व्यवहारः ।
 सोऽपि मनोविरूपत्वात्परमार्थप्रतिपादनोपायत्वात्परमशुभराग-
 मस्यक्तत्वानुमयपरिणतिपिलक्षणात्प्रभृतार्थः ।

प्राप्तमम्यक्तत्वात्प्रमादनेरुभप्रवृत्ताय उद्भवन्ति तत्र मन्निहि-
 तरागद्वेषोऽपि भव्यो निश्चिनोति-पुण्यपापानां तत्फलानां
 तद्विषयोपहास्तज्जोपमोगानां च नाह कर्ता क्रियाश्च ता-
 सर्वा न मे, कृपुर्गादिप्रतिपादिमिद्वान्ता न मे प्रयोनका
 इति । तस्य मुमुक्षोर्देवशाम्यगुरुषु बहुमानो बोधवीति-धीतराग-
 प्रणीतधर्मे महादः सजायते । न हि नवतत्त्व परितत्त्वामेदशै-
 ल्या निश्चित्यानतराग विहाय निर्विकल्पतत्त्वपरिणतानुद्यमते ।
 यद्यप्युक्तसर्वसंगव्यवहारो मुमुक्षो सजायते तथापि तेषां यदि
 श्रद्धापामादर स्यात्तान्च शृङ्गीयादेव चेदभृतार्थाश्रयणात्सम्य-
 क्त्वानुमो न मयति । सम्यक्त्वपूर्वागतव्यवहारस्तस्य सन्नुद्धा

यश्च स्व पर वा द्रव्य स्व परो वा गुण स्व परो वा पर्याय
 स न स्योऽर्थस्तस्याध्रुवशालेन ध्रुवशालेन कालामद्भावेन वा
 निरूपितत्वामाप्तान् । तथा हि—अध्रुवशालेनोत्पादमयेन संहारम-
 येन समवेत पर्याय । ध्रुवशालेन त्रैकालिनापरसन्नितेन ममवतो
 गुण । ध्रुवाध्रुवकालसमवेत शान्तमद्भायामद्भासकृतित वा तत्त्व
 द्रव्यम् । यश्च कालमद्भायासद्भासनिरपेक्षोऽनुमगविषय मामान्य
 विशेषसद्भायामद्भायासकलित स्व सर्व सोऽर्थोऽसौ च भूतार्थ ।
 ये भूतार्थेणाश्रयत्पनुमगति स सम्पगृष्टिरभिनन्द्यते । निरूपित
 भूतार्थव्यतिरिक्तान् शब्दादीन् व्यतिरिक्त्याति प्रभृतिमनोविस्मयान्
 गुणरूपान् सकलशक्तिममयायामद्रव्यतत्त्वानि च मलचप
 निभूता रत्नपरतिष्ठतो न सन् । तदस्वविस्मयदूरस्थ स्वद्रव्य-
 गुणपर्यायस्थार्थं सवेदनपरिणत रिश्च परचादपि तदर्थसन्धु-
 खोऽपि न निश्चयेन सम्पगृष्टिर्निर्णय इति दिक् ।

अथ पदव्याख्या क्रियते—

व्यवहारो—व्यवहार—विधिपूर्वक व्यवहार व्यवहार, वि-
 विशेषाणा व्यवहार व्यवहार भेदप्ररूपण पर्यायनिरूपणमनैक्य
 प्ररूपण साकारदर्शन सापेक्षविवरणमित्यर्थ ।

ऽभूतार्थो—अभूतार्थ—न स्वय निरपेक्षतया निरुपाधितया
 भूत अर्थ अभूतार्थ । 'भू सत्ताया तथा सति न मन् अर्थ त्रैकालि
 सद्बुद्बुत्तानमच्छिन अयया सन् निरपेक्ष निरुपाधिसिद्ध य
 एव न स अभूतार्थ । व्यवहार अभूतार्थ, अत्र

नमर्याश्रभृतार्थं किन्तु निरचयनयापेक्षयाऽमेददृष्ट्याश्रभृतार्थं ।

भूययो-भृतार्थं सत्यार्थं -

दमिदो ह्यु-श्रीपदध्वामसत्ताविमि देगित कथित ।

गुदण्यो-शुद्धनयो निरचयनय । अत्र भाषोऽयम् व्यवहारा-
नय, अमतार्थो निरचयनयस्तु भृतार्थं । अथवा व्यवहारनयो
द्वेषाभृतार्थं अमतार्थश्च सद्भूतोऽमदभूत इति यावत् । न करल
व्यवहारनयो द्विविधः किन्तु शुद्धनय निरचयनय अपि भृतार्थं
अभृतार्थं इति शुद्धद्रव्यनिरूपक शुद्धनिरूपधिपर्मापप्ररूपक इति
यावत् । तत्र क नयमाश्रित्य जीव सम्पददृष्टिर्मरतीति प्ररने
ममाधीयते -

भूयस्यमस्मिदो भृतार्थं आश्रित पूर्वव्याख्यानापक्षया निरचय-
नयमाश्रित उत्तरव्याख्यानापक्षा-भृतार्थेऽपि भृतार्थं शुद्धद्रव्य
निरूपक भृतार्थं आश्रित ।

सलु- निरचयेन नान्य इति पुरुषणगमित विधिरा ।
मम्मन्दी इवै लव्यसम्पदि दिसर्वोत्तमनिरापाध सुप्तमूलदृष्टिं
प्राप्तवन्त मम्यगदृष्ट्यो भवन्ति ।

जीवो-दशप्राणधारणात्मसमज्ञत्वावच्छिन्नो जीवो बहिर्गम
त्व विहायन्ति स्वभायमप्रमानोऽन्तरात्मपर्यायैरानिर्मरति ।

एवमुक्तप्रकररेखाऽभृतार्थत्वा परमार्थतोऽनुपादेयोऽपि व्यवहार
सन्मार्गाजिगमिपूणा सन्मार्गागमिनामपि केषाचिन्त्यानिन्द्रयोऽन
हताशाना निरचयनय

परमार्थसिद्धयेऽधस्तन भूमिमाना व्यग्रहारेऽपदेजनस्य यथौचित्य-
मार्यं प्राह—

मुद्रो मुद्रादेमो णापन्नो परममायदरिमीहि ।

वग्रहारदेमिदा पुण जे इग्रपरमेद्रिदा भावे ॥१२॥

ये क्लिष्ट विनिधस्थान तात्रमदपात्रादिभिन्नोडपपात्रोत्तीर्ण-
मुवर्ण स्थानीयमात्रमा उन्तत्तत्रथरण्यननिजच रानननभेत्ताभ्या
समेदाभेदपरिहाररूपभेदविचारमस्यक्त्व निरिक्त्वभावनानिरिक्
स्थितिनिहारक्षया नतज्जानादि ज्ञानदर्शितितैतन्यरूपोत्तरोत्तरावोडप
स्थानोत्तीर्ण परमात्मपदार्थमत्रलोकितरन्तर्स्त पूरानरुपात्त सग-
मानमुवर्णस्थानीयपूरानेष्टस्थानगापरममानुमयनस्त्वभावात् परम
शुद्धध्रुवतत्त्वादेशितया प्रकटीकृताचलपूर्णाशक्तिमदेकस्यमात्र
शुद्धनय एव निरिक्त्वपानुमयपूर्वभाविपरिज्ञातव्य । ये पुनरानि-
मपात्रोत्तीर्णशुद्धमुवर्णस्थानीयपरमात्मपदार्थाऽनुभूतिशून्यत्वात्
विनिधस्थानगतपात्रपच्यमानमुवर्णस्थानीयेऽविरति देशविरति
मरुलविरतिक्रियास्त्रापभेदरन्तत्रयाद्य परमे भावेऽस्थितास्तेषां
गुणगुणिभेदविशिष्टशक्त्यवबोधन पर्वापान्तिनिरुक्त्यरूपादेजे
निरचयनयवोधपूर्वकताप्रतुंशरूपत्वात्प्रस्तनानेष्टयणिर सुवर्ण
लाभयन् प्रयोजयान् ।

ननु सामान्यविशेषात्मके निनामनि सति सर्वं सामान्यवत्तन्
स्य शुद्धस्योपदेशो युक्त सत्या सामान्याविशेषात्मके निजपदा
एवानुमान्यो वर्तते स चैवानुमायो भवति तिष्ठ

अनुभवात् सामान्यविशेषरहितो विरानन्ते म कथं प्राप्य ?
 आगारं यामाप्सतथाऽनुभवात् । सामान्यानुपपत्तेऽपि विशेषा
 न्नोद्भूयत एव यथापरहितस्य इत्यचिद्वद्व्यस्य कश्चिदपि
 श्रवामिद्व । हिन्तूययोगलक्ष्यं भेदे विरन्तेऽप्युच्ये च न निपात
 निविद्यस्थो जानीनि गृह । म्यामत विशेषाहितस्य इत्यचि
 त्तत्रस्थं सामान्यनाम्नोऽस्तुनोऽप्यारम्भितसामान्यलक्ष्य
 कविषाण्यप्रसिद्धं पुनस्तस्योपदणो वध्यमानुस्नेहादेशरद्वाव-
 स्त्वमयं प्रययतीति चेन्न यतो हि यद्यपि यथा विशेषरहित
 सामान्यं नास्ति तथा सामान्यं रहितं स्वतः कश्चिद्विशेषोऽपि
 नास्ति तथापि येषामवतानिना सामान्यविशेषात्मकेऽपि पदार्थे
 विशेषाश्च एव मरुतपरिचित्त्वेनेष्टानिष्टपतिमपान्तितादुल्लस्य वरी
 र्वत एव तेषां कृतं सुवद्वोऽर्थैर्यश्चिश्चनपरमानन्दास्पदनिज
 परमात्मनिद्रयर्थं सामान्यमवधारयत्यर्थम् । किञ्च सामान्यभावस्य प्रतीती
 तत्रैव विशेषातिरोचनं मततमुपयोगेन निरुत्पन्नामेदाग्रद्वैकनिष्पी
 तानतपपापवस्तुविषयीकृणादुपागानरुग्णमदृशकार्यविधिनियमाप
 यापोऽपि तदा यथागुणं निर्विरूपमरूपेण पुण्यते, तदच
 नर्मन्यविशेषस्तथापि च पूर्णगुद्विभारणं भवति ।

अथ कमप्यर्थं जानीयादप्याय गुणं वा नानमात्रं नास्तेषां
 ज्ञानं हि स्वभावं एवेति श्रुताऽन्तमध्यानप्रसङ्गोऽपि प्ररूपित
 तन्त्रं स्वोक्तिप्राप्तं मनीमनोति

मात्राराधनालक्षणसमाधिवलेन निष्पीतान्तपर्याय सामान्यविशे-
 सात्मक निष्पक्षमेव स्वद्रव्यमनुभूतता योगीन्द्राणां शुक्लध्वाने-
 क्रिमपि ज्ञातस्यात्तत्रात्रले पसम्मता नो न पस म्बिन्दु प्रमत्तानां
 न सा योग्यतेति ह्योनिर्निष्पक्षसहजैरज्ञायस्वभावनिजपरमात्म-
 पदार्थावबोधस्यैव सन्मार्ग इति प्रेक्षापता यद्वत्तव्यं वर्तते तदशे-
 षमुक्तमितिदिक् ।

अथ निश्चयव्यवहार निमित्तोपादानद्रव्यपर्यायापक्षितवि-
 वरणं निश्चयक्रियते-

अत्र हि मुख्यतया द्रव्य निश्चयस्य विषय पर्यायश्च
 व्यापहारिकः । द्रव्य त्रिकालस्थायि तच्च प्रतिक्षणं परिणमनशीलं
 वर्तते एव यतस्तस्यानतानतक्षणेऽप्यनतानन्तपर्याया भवन्ति म्बिन्दु
 त सर्वे परस्परव्यतिरिक्ता । न हि रश्चित्पर्यायो द्वितीयक्षण-
 मास्थातुमर्हतीति हतोरनन्तपर्यायममूहो द्रव्यमयस्य सर्वविशिष्ट-
 पर्यायविरहितो ध्रुव एकरूपोऽयं द्रव्यमिति यत्किञ्चिद्वक्तु-
 युक्तम् । एतस्मान्निर्विकल्प स्वरूपाद्द्रव्यादाविर्भवान्त निष्कल्पा
 पर्याया यत्तदात्वे तदात्मवर्तते । अमीष्टशुद्धपर्यायोऽप्येतस्मादेव
 सामान्यस्वभावादाविर्भविष्यति । यस्मादाविर्भविष्यति तस्य
 लक्ष्यो लक्ष्यस्यैवाञ्च सनेविमाराहतसामान्यस्वभावत्वात्प्रयति-
 तव्यं वर्तते अणपरिममाप्तेर्द्रव्यलक्ष्यरूपनिष्कल्पापि, भेदाभेद-
 निष्कल्परहितनिजपरमार्थानुमगपर्यन्त एव यत्न सवरो निर्जरा-
 रूपश्च समरितः ।

ननु यावन्त आत्मानो मुक्ता मुक्तमार्गिणो मुक्ता सन्ति किं
 एतादृशकठिनपरिमाणमाजनेषूपपुज्यैरानोस्वदन्यथा, श्रुति
 तावत् वर्तत यच्छिद्धमृतिर्वागा तुपमापमिन्ननानेनैव मुक्त
 अत्रानक सम्पद्दृष्टपरच सजाता इति चेदुच्यते
 शिवमृतिपो गिनाङ्गीरय यं सम्पद्वर्गनममुल्लङ्घ्य तैरेव
 सम्यक्वाङ्मनो निनाएडपारिणामिकभागेन्मुखतयेव शलव्य ।
 परिमाणवर्चणादयस्तु विस्मयज्ञानाना परिमार्जनार्थम् । सम्प-
 दवानुभव सुखेनेन मयेषा विस्मयाना द्रोमवनेनैव सनापते ।
 समनाग्रन तोहतु समाधारणत्वाच्चतन्यस्वभावलक्षण पारिणामिक
 भावस्य कारणत्वेनोपादान न केवल सम्पत्पर्यायाभिर्भाजममपे
 प्रत्युत मरुनमोनमार्गपयायपु मदभूतव्यवहारेष्वेतत्सगच्छत
 एतैरेवपारिभागात् । ईदृश्यापनव्यापि न पारिणामिकभागे
 योवतते सिन्तु मार्गममयसारप्रथमवृत्तानन्तर कारणव्यपदेश
 नाराप्नोति पुनरपि सूक्ष्मदशा दृश्यताम् शुद्धावस्थापामपि शुद्ध
 पारिणामिकभावरूप द्रव्यमुपादानकार्या समस्ति यतश्च
 निगन्तव्यं प्रतिक्षेप चाभिभूत करलज्ञानपर्याया शुद्धमदभूतव्य-
 वहारा निनयैरुपनिष्ठा ।

पर्यायाणा निरचयकारणद्रव्यम् वधमोक्षरूपाणामशुद्धशुद्ध-
 पर्यायाणां द्रव्यज एवाभिभूतत्वात् तत्र पूर्वपयाया निमित्तरूपा-
 स्तथापि वधपयाया द्रव्याज्ञानस्य द्रव्यलक्ष्यास्वयमेव भाधनतमत्वेन
 योवपर्यायश्च द्रव्यज्ञानस्य द्रव्य मलक्ष्य च तत्र निजोपयोगा

भेदपरिणते सावस्तवत्वेन स्वरूपं लभन्ते ।

द्रव्यान्तान् द्रव्यलन्धार्यैर्गं वीषाधिरम् तच्च परलन्धात्
 अत्रानागमादभ्यस्य परस्य प्रमाण उदयशाले प्रमनाद्यस्यानुद्धि
 गम्भाऽपि विशिष्टा विस्तृ प्रतिमान मजायते तत्र युज्यमानोऽप
 मात्मा अधपयाय लभते । यच्च तत्राभेदस्वरूपनिनशुद्धा मप्र
 ललक्ष्यसाधकतमत्वेन न युनक्ति तस्य मानव्यायो गरितुमारमते
 प्रारभमाणशुद्धपर्यायअर्धयं विभाज एव शिन्तु मोऽनगिहस्प
 अधगविभाजस्यैव अधपयाय युज्यमानान्निष्ठमत्वात् ।

अपरचोत्तरपथायस्पर्शपथाया निमित्तमृपादान तु द्रव्यम् ।
 द्रव्यस्य सद्रूप विद्यमानत्वादिबन्धिः कश्चित्पि पथाय यदाऽथय
 यदा स्थापनियत्मानवोमराति, चेन्नोपादानस्य सर्वदा विद्यमान
 त्वोऽपि पूर्वपथायनपनिमित्तापम्भति त्रिनोत्तरपथायविनामयोग्य
 नेनामरात् । अत एव च पूर्वपथायस्य द्रव्यायस्यत्वेन द्रव्येऽन्त
 भूतत्वात् 'पूर्वपथाययुक्तद्रव्यमुत्तरपथाययुक्तद्रव्यस्य कारण
 मिति सुप्रसिद्धम् ।

अयोत्तरपथायस्य पूरपरिणाम कुतोत्रितमिति चेदुच्यते
 यतो ह्युपादानागच्छतदत्र यत्र परिणाम स्यात्परिणामकालेऽपि
 च पाठ्येत । परन्तु पूर्वपथाययुक्तपथायो नास्ति नोत्तरप
 रिणामशते पूर्वपरिणामा समर्तत्येक कारणम्, द्वितीय च
 पूर्वपथायस्य व्यय उत्तरपथ यस्तरणम् सद्रूपानो न । उपादान
 कारणं सद्रूपाना मक्रमव निमित्तस्तु सद्रूपान्मक्रोऽसद्वारा मरश्च

एतद्विरख्येन न प्रयोजिनी ? यत्र पर्याया आविर्भूता
 आविर्भवन्ति आनिर्भवन्ति तस्य नित्यस्थापित एकलक्षणस्य
 द्रव्यस्य दृष्ट्या पर्यायपुनरोक्तः निर्गन्ध प्रकटीभवति । येषां मेहा-
 योगिनामन्यार्थस्य पर्यायस्य गुणस्य वा ज्ञान वर्तते तेषामपि
 निर्विकल्पद्रूपस्यानुभव आश्रयो वाऽस्त्येव वाङ्मयस्वभाव
 द्रव्यया रागद्वेषाश्रयत्वात्प्रमत्तत्वं स्वच्युतिरच स्यात् । अतो
 मो हितेपि । यान्दृष्टिपूर्विता इष्टि प्रवर्तते तावत्सारम्भेण
 त्रैलोक्ये वैकस्वरूपमामान्यस्वभावमात्रमेदद्गन्धस्वरूप सलक्ष
 तम् । उपादानकारणसदृशं कार्यं भवतीति इतोरत्रावमरयुपादा-
 नकारणा द्रव्यातयानिर्विकल्पमभेदरूपं वर्तते तथैव कार्यमात्रं पर्या-
 यतया निर्विकल्पमभेदस्वरूपं मरिणात्येव ।

रागादि विकल्पोपात्रिगदतपरमममाधिरलेनात्मन्येवाराध्या
 राधकमारलक्षणाद्वैतभावनमस्फारप्रभातादगमात्माऽनाकुलत्वलक्षण
 सहजानन्द वेदगते ।

आत्मन सर्वप्रकारेणोपादेयो रागादिभिन्नोऽग स्वात्मारि-
 मूत सहजानन्दस्वभावः । एतस्योपलब्धेव “रागादिसर्वविभाज-
 रहितचैतन्यस्वभावमात्रमेवाहम्” इति भावमासनाया मायनाया
 अनन्तरं भवति । अत्र प्रकृतं तत्त्वमिदम् यद्यद्यपि स्वानुमृतिदशा-
 ऽत्यन्तनिष्पन्ना निर्विकल्पा ऽस्ति तथापि तद्भावनत्वाग्निरचय-
 पक्ष आयात्येव निश्चयनवनिषयागोधमार्गश्च व्यवहारस्तत
 प्राग्भत्येवेति निमित्तव्यवहारौ मग्गमनुद्गं तयोरविरोधेन

मध्यास्य मन्त्रिजपरमत्वदार्थे मृमुख्येनयेद्यारन्नश्चय। नमरा
गयत्नोऽपि मिलगामुपगान्निर्दिश्यतया सन्नशक्तिपरिपूर्णा
र्यानुमय, स्याच्च ।

यो हि परा कर्मणो विकार आगच्छति कर्मणश्च दूरीकरणे
द्विफारो निरर्तते' इति पश्यति च यद्यप्येव निमित्तनैमित्तिकमात्रो
वर्तते तथाप्येतच्चित्तनेन दृष्टौ लक्ष्यभूत, पर, एवेतिहतो पर
लक्ष्ये कर्मदूरीकरणमगमाव्यम् ।

किञ्च परपरदार्थस्य सङ्गात्तानिष्ठितया नास्म परिणत्या
परपरिणमन तस्मै परस्य द्रव्यक्षेत्रफलमावधारणत्या भवति
तत्र कर्मदूरीकरणमिप्राये परस्मै लक्ष्या वर्तत तर्हि कर्म
निर्यत्सगते ? न, तस्य लक्ष्ये षु परित्यक्तम् ।

अतो मुमुक्षो कर्तव्यमेतदत्र युक्तं यदभिभारिनिर्गपेदज्ञान
स्वभाव परिचय्य वर्तमानायस्थागतविभारमध्रुव स्वभावविपरीत
महित ज्ञाना पर्याया गौणीक य स्वभावमाश्रयेत्सोऽविभारिस्त्र
भायलक्ष्यमलेन विवृतभावाना तन्निमित्तकर्मणा तेषा मो कर्मणा
बाह्यर्थानामुपेक्षितत्वं तदाश्रया दूरीभवनास्यैव ज्ञानानद-
स्वभाव निनपरिणतापनुमविष्यति ।

अहो समस्तपरमात्मिन मन्त्रशक्तपरिपूर्ण निर्विकारनि-
ज्ञानस्वभावाज्ञानेन प्राणिना दृष्टिधारावि परमात्मप्रया
सरसयोगे विकारेऽपूर्णार्थिपयाय वा राचिताऽनुपमनिज्ञानस्वभावा
ज्ञानदशागामविकाराखर्देकरूपतत्त्वालक्षितत्वेन परलक्ष्यस्याप्रश्या

भाषितवान् । स हि परो येन रूपेण लक्षितः यत्रागं च प्राणी
युनक्ति स मिश्रितः सदृशोऽधुनोऽनित्यविपरीतपर्यायस्य द्रव्ये
तदात्ते समद्वत्वेन मयुस्नोऽस्मि तत्र यादृशं कारणं करोति
तादृशं कार्यमिति न्यायात्म्यं प्राणापिकारी चादुलितरश्च बोधयि
ष्यत्येव । अतः शास्त्रे मृकं गौ वस्तुस्थितिरेवमेव गन्तव्या ।

पर्यायाः स्वद्रव्यादाभिर्मरन्ति न निमित्तात्किन्तु परलक्ष्य
पर्यायाः परनिमित्तमाग्रीकृत्यैव स्वप्रभावेन भवन्ति । अत्रोपात्तान्
कारणं निशिष्टमदृष्टिन्, आश्रयकारणानि च पण्यन्ति । अत्रागं
निशेषोऽयमस्ति चो गद्विदनाश्रित्यनिशिष्टेनोपात्तानेन स्वीकृतं
परैर्नारत्राऽपि चेष्टाकृता स्मिन्त्यत्र परलक्ष्यीकरणमेव परात्र ।
मिपत्तायत्र निमित्ताद्वागो ज्ञानस्तत्र च दुःखमागतो निमित्त
नि सारयेग यतो रागादयो मित्तामृपयेषु इत्येतयोर्द्वयोरागययो
परलक्ष्यं कृत एव कृतो वीतरागतामरो स्यात् ।

यदि पराश्रयत्वमनातास्वभावभावभूतरागादीनां पराश्रयत्वरि-
शेधमविधाय एते पर्याया मत्त उदिता इतिमूलभूतानस्वभाव
मलक्षते तदा पराश्रयत्वमात्रेणाग्रनायनताशुद्धशुद्धमवास्था
वर्तमानं ह्यत्र स्वभावाश्रयणाद्वीतरागतामरो भवति ।

इत्येवमुक्तप्रकारेण व्यवहारनिष्ठार्थार्था तीर्थतीर्थफलपो-
र्व्यस्थितत्वेन यथायद् व्यवहारणं दक्षितं चो निश्चयेना-
देवितव्यं ।

एव निश्चयव्यवहारविशेषाच्च सि प्रमाणमलक्ष्यं नि शङ्कि-

तस्मिन् तत्त्वो सन्नमुपेक्ष्य निर्मोह सन्निजपरमात्मपदार्थं रमते
स ऋगिनि ज्ञानानन्दस्वभावमगं समयमारमरलोत्तरे ।

अथ पदव्याख्या क्रियते-

सुद्धो-शुद्ध शुद्धनय, निश्चयनय शुद्धनिश्चयनय,
परमशुद्धनिश्चयनय त्रैलोक्यध्रुवैकस्वरूपप्रधानस्वभावमयस्य
वस्तुनो निपरीक्षणात् ।

सुद्धादसो- शुद्धद्रव्यस्य पररहितस्य विभारहितस्य
भेदविकल्पपर्यायनिरपेक्षस्य कथनं यत्र भवति स सुद्धादेशः ।
एतद्विषयमरलाकिनता शुद्धादशमात्रेणैव प्रयोजनम् ।
दशनाया, प्राक्पदव्यामुपेक्षणात् ।

आयव्या-ज्ञातव्य निर्गिकारसहजानन्दज्ञानस्वभावमय स
सन्नचयासावेन निर्विकल्पतयाऽनुभूतव्य ।

परममानदरिसाहि विमरतैर्कानिजात्मद्रव्यध्रुवसङ्गपरि-
णामिस्वभावस्वरूप-तन्मयस्वरूपमरलोक्तिवाद् तेषामेवादेशो
नि शक्तया प्रवर्तमानत्वात् ।

व्यवहारदेसिदा- व्यवहारेण- विकल्पेन- भेदन- पर्यायेण
कदाचिदुपचारेणापि क्वचिद्देशितव्या शुद्धादेशग्रहणासमर्थत्वात् ।

पुण्य-पुनः ग्रहीतव्यस्तु शुद्धनगाविषय, तदशक्तिरचेत्
शक्तिभावे । जेदु-तु ये । मुरा न्गाथ प्रयोजनमुद्देश्य कर्तव्यं
सप्तम्य सखेद तु शब्देन सवोध्यन्ते 'परन्तु ये जनाः' ।

अपरमे आवेष्टिदा हितममिलपत्तापि मदमिध्यात्वे व्यवहार-

मम्यवत्वे अतिरिक्तमध्यवत्त्वेषुभाष्ययोगे भेदास्तत्र रूपं भावे परि-
णामे स्थिता ।

इदमत्र तात्पर्यम्— यद्यप्यज्ञानदशाया कथमपि हिताभिलि-
प्साया सत्य समुद्धरणाय निहितवदाना नदमग्नस्त्रेव व्यवहार-
नयो हस्तामलम्नो वर्तते तथापि परविरहितमहन्निश्चिन्मत्कारमात्र
निवस्वरूपमात्रमवलोकयता व्यवहारा न प्रयोजनवानिति व्यव-
हारेण जीवानीपुण्यपापाश्रयवधमपरनिर्जराभोबलवर्णनवतत्त्वानि
विजागैर्यद्योतिना परमपुद्गलनिश्चयनयेनैक्यमुपायोय द्रव्यत
एवं चेतो व्यापारकालतो नियत मायत पूर्णविज्ञानधर्म
विमक्त समवलोकयन् सर्वविकल्पग्रहमुक्त मभिनपरमात्मपदा-
र्थमनुभवेत् । मगललोकोत्तमशरणभूतानुपममहजानदगिद्वेष
उपाय ।

इति अध्यात्मयोगिन्यापतीर्थबुज्यश्रीमनोहरवर्णि-

श्रामत्सहजानन्दरिचिते

समयसारभाष्ये पीठिकाधिशार समाप्तः ।

महानाट्य शास्त्रमाला के प्रवक्तृका की शुभ माभावली निम्न प्रकार है

श्रीमान् ला० महावीर प्रसादजी जैन चौद्वरी महर मेरठ	१००१)
" " मित्रमैन जी नाहरसिंह जी जैन मुन्षकरनगर	१००१)
" " प्रेमचन्द जी आसप्रकाश जी निहार वर्म मेरठ	१००१)
" " मल्लोचन्द जी लालचन्द जी मुन्षकरनगर	११०१)
" " कृष्णचन्द जी जैन रहंस देहरादून	११०१)
" " श्रीपचन्द जी जैन रहंस देहरादून	१००१)
" " धारमल जी जैन ममूरी	११०१)
" " बाबूराम जी मुरारीलाल जी जैन ग्वालापुर	१००१)
" " केवलराम जी उग्रमैन जी जगाधारी	१००१)
" " गैंगमल जी दगडुमाह जी जैन सन्तावद	१००१)
" " मुस्तफाल जी गुलशनराय जैन नईमढी मु०	१००१)
" " कैलाशचन्द जी जैन देहरादून	१००१)
" " शीतल प्रसाद जी जैन मेरठ सदर	१००१)
" " सुखवीरसिंह जी हेमचन्द जी सराफ बड़ीव	१००१)
" " बाबूराम जी अरुणप्रसाद जी जैन रहंस तिरसा	१००१)
" " जयदुमार धीरधैन जी सराफ मेरठ	१००१)
" " फूलचन्द वैजनाथ जी मुन्षकरनगर	१०००)
" " सेठमोहनलाल जी ताराचन्द जी बड़नाथ्या जयपुर	१००१)
" " मठ मयरीलाल जी जैन कोठरमा	१०००)
" " बा० दयाराम जी जैन S D O मेरठ सदर	१०००)
" " दुमालाल यादवराय जी मेरठ सदर	१०००)
" " जिनेश्वरदास जी श्रीपाल जी जैन शिमला	१००१)
" " वनवारीलाल जी निरनलाल जी शिमला	१००१)

नोट-नितके कुछ रुपये आगये हैं उनके पहले यह निरान अंकित है।

*इनके रुपये इन्हीं के पास हैं। और सन्के रु० आ गये हैं।

